

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

**ПРОГРАМА КОМПЛЕКСНОГО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ
З ІСТОРІЇ ТА МЕТОДИКИ ЇЇ НАВЧАННЯ
ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ:
Історія та археологія (Європеїстика)
Історія та археологія (Краєзнавчо-туристична робота)
першого рівня вищої освіти (бакалавр)
за спеціальністю 032 Історія та археологія
Середня освіта (Історія. Правознавство)
Середня освіта (Історія. Географія)
першого рівня вищої освіти (бакалавр)
за спеціальністю 014.03 Середня освіта (Історія)
денної та заочної форм навчання**

ЗАТВЕРДЖЕНО

на спільному засіданні кафедр
історії України і всесвітньої історії
та методик навчання

Протокол № 2

від 01 березня 2024 р.

ВСТУП

Державна атестація здобувачів вищої освіти, які закінчують вищий навчальний заклад, полягає у встановленні відповідності рівня якості отриманих ними знань вимогам стандартів вищої освіти після закінчення навчання за напрямом підготовки «бакалавр».

Державна атестація здобувачів вищої освіти – це форма підсумкового контролю, що проводиться після завершення навчання за освітнім ступенем «бакалавр» з метою визначення фактичної відповідності підготовки випускників нормативним освітньо-кваліфікаційним вимогам.

Програма комплексного кваліфікаційного екзамену охоплює теми фундаментальних дисциплін з історії та методики їх викладання, які забезпечують базовий рівень професійних знань та умінь бакалавра.

У програму екзамену включені питання з історії України, історії стародавнього світу, історії середніх віків, історії слов'янських народів, нової історії країн Європи і Америки, нової історії країн Азії і Африки, новітньої історії країн Європи і Америки, новітньої історії країн Азії і Африки, теорії і методики навчання історії.

Метою державної атестації з освітньо-професійної програми підготовки студентів ОС «бакалавр» є визначення рівня засвоєння студентами цих нормативних дисциплін.

Інформаційною базою для формування засобів об'єктивного контролю ступеня досягнення кінцевих цілей освітньо-професійної підготовки є змістові модулі за програмами навчальних дисциплін, що формують систему компетенцій бакалавра і виносяться на державну атестацію.

Відповідно до цього, до державного екзамену включено основні теоретичні питання зі зазначених дисциплін.

Бакалавр історії повинен знати:

- призначення і зміст гуманітарних наук, місце історії в системі гуманітарного знання, природу людського суспільства і роль особи в його функціонуванні;
- типи і форми культури, її роль в житті суспільства, місце української культури в структурі європейської і світової культури;
- основні віхи світової історії в цілому та конкретну історію окремих країн, регіонів і народів;
- значення історії України в загальноєвропейському та світовому історичному процесі;
- сутність європейського антропогенезу і процесу формування українського народу;
- етапи становлення і розвитку історії як науки, її основні напрями і школи, вітчизняні та зарубіжні історіографічні концепції;
- основні поняття та методи історичного джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін;
- методологічні засади методики навчання історії;
- поняття й теоретичні положення курсу;
- особливості реалізації загальних методів і засобів навчання історії;

- методики формування окремих умінь учнів;
- форми організації навчальних занять з історії; інноваційні технології навчання історії;
- методи і прийоми організації позакласної і позашкільної роботи; права і обов'язки вчителя; особливості атестації вчителів історії.

Бакалавр історії повинен вміти:

- комплексно аналізувати історичні джерела та історичні факти;
- системно мислити і синтетично використовувати набуті знання у своїй дослідницькій та професійній діяльності;
- проводити бібліографічний аналіз та опис, способи та прийоми роботи з базами даних та інформаційних систем;
- готувати наукові реферати, огляди літератури, рецензії;
- організовувати і проводити краєзнавчу та лекційно-екскурсійну роботу;
- вести краєзнавчу роботу, виявляти, пропонувати та сприяти збереженню історико-культурних пам'яток;
- застосовувати категоріальний апарат та методи дослідження, проводити історіографічний та джерелознавчий аналіз;
- вільно володіти оптимальним понятійним апаратом курсу «Теорія і методика навчання історії»;
- володіти прийомами методичної та психолого-педагогічної роботи, достатніми для викладання історичних дисциплін у навчальних закладах різних рівнів акредитації.

Комплексний державний екзамен з історії з методикою навчання складається в усній формі.

Модуль 1

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Історія України охоплює віхи історичного шляху українського народу, який упродовж багатьох віків свого розвитку зробив значний внесок у світову цивілізацію. В останнє десятиріччя з'явилося чимало монографічних досліджень, навчальної літератури, наукових статей з різних проблем історії України, які переважно об'єктивно висвітлюють процес історичного розвитку населення України, увиразнюють самотність українського народу, підтверджують безперервність державницьких процесів в Україні. Окремі положення вітчизняної історії продовжують залишатися дискусійними, змінюється перевага в позитивних і негативних оцінках діячів, знаходяться світлі грані у негативно оцінюваних подіях – і на все це необхідно звернути увагу в процесі вивчення курсу історії. У підручниках з історії різні події висвітлюються з різним ступенем повноти, окремі з них подаються у схемах для звичайного запам'ятовування, а окремі огортаються ореолом героїки. Продовжує залишатись і неточність у хронології. До того ж, джерельна база української історії дотепер є неповною і ще тривалий час буде розширюватись. Чимало нововиявлених і опублікованих останнім часом документів суперечать усталеним оцінкам і стереотипам. Тому в студентські роки майбутніх вчителів чи науковців доцільно націлювати на найголовніші, найінформативніші і найоб'єктивніші наукові праці аби не засмічували пам'ять, аби під час навчання студенти набували здатність до самостійного вивчення документів, найновіших публікацій і аби в студентські роки майбутні учителі не пливли в потоці інформації, а виносили з нього найсуттєвіше і закладали надійний фундамент своєї майбутньої фахової діяльності.

Курс охоплює період з найдавніших часів до сьогодення. Він розглядає процес формування українського народу в контексті становлення європейської і світової цивілізації, містить найважливіші соціально-економічні, політичні та державотворчі події, етапи національно-визвольного та суспільно-політичного рухів, діяльність громадських організацій, політичних партій, видатних осіб, внутрішню та зовнішню політику України.

Метою курсу є виклад історії українського народу та елементів його державності, тобто вивчення процесу політичного, соціально-економічного і культурного розвитку народу з найдавніших часів до сьогодення. Системний виклад історії українського народу спрямований на ознайомлення з найважливішими закономірностями та подіями вітчизняної історії в широкому контексті історії слов'янських народів, європейської й світової цивілізації.

Метою курсу «Історія України» є прищеплення студентам здатності оволодіти сучасними методами історичного пізнання, історичним термінологічно-понятійним апаратом; зрозуміти сутність, природу та генезис

історичних явищ, вміти здійснювати їх аналіз та узагальнення, з'ясовувати причинно-наслідкові зв'язки історичних подій і процесів; об'єктивно, виважено оцінювати роль народних мас, суспільних груп, громадських організацій та політичних партій, особи в історичному процесі, подіях і явищах вітчизняної історії; знати основні праці вітчизняних і зарубіжних істориків, присвячені дослідженню актуальних проблем історії України; опанувати новітні історичні концепції, володіти елементами наукового підходу до історії України, набути навичок критичного осмислення документів і роботи з першоджерелами; принципово важливе значення в межах опанування курсу «Історія України» має формування у студентів громадянської позиції та патріотизму, історичної свідомості.

У процесі вивчення курсу «Історія України» основну увагу важливо приділити осмисленню та аналізу таких теоретичних та конкретно-історичних проблем:

– предмет історії України, новітні методологічні засади вивчення курсу, основні наукові категорії і термінологічні поняття вітчизняної історії;

– закономірності та особливості розвитку первісного суспільства на території України, першопочатки українства;

– історичні передумови виникнення та основні етапи становлення Давньоруської держави, її соціально-економічний розвиток та політичний устрій;

– особливості перебування українських земель у складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої; суспільно-політична організація запорозького козацтва; причини, рушійні сили, хронологічні межі, періодизація Української національної революції XVII ст., її місце і роль у вітчизняній та європейській історії; формування Української гетьманської держави під керівництвом Б. Хмельницького;

– соціально-економічне та суспільно-політичне становище українських земель у складі Російської та Австро-Угорської імперій, розвиток національно-визвольного руху; створення перших українських політичних партій і організацій;

– основні тенденції соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку України на початку XX ст.; стратегія і тактика українських та неукраїнських партій у визвольному русі; історичне значення Української революції 1917- 1920 рр.;

– особливості соціально-економічного та суспільно-політичного життя на українських землях у 20-30-х роках XX ст., суперечливий характер народногосподарських досягнень Радянської України, формування тоталітарного режиму;

– українське питання в політиці європейських держав напередодні та на початку Другої світової війни, оборонні перемоги та поразки Червоної армії у Великій Вітчизняній війні; боротьба з фашистським окупаційним режимом підпільних організацій, партизанських з'єднань, збройних формувань ОУН-УПА; перемога СРСР у Великій Вітчизняній війні; вклад українського народу в розгром фашистської Німеччини, втрати України в Другій світовій війні;

–сутність, особливості та наслідки соціально-економічних та суспільно-політичних процесів в УРСР в післявоєнний період, в умовах десталінізації, поглиблення системної кризи радянського ладу, проголошеного курсу перебудови;

–успіхи і труднощі в становленні української державності; основні тенденції розвитку соціально-економічної та суспільно-політичної сфери українського суспільства; стратегічні орієнтири поступу України в ХХІ ст.

Завдання вивчення курсу зводяться до набуття студентами комплексу знань і умінь з історії України з метою їх практичного використання у професійній та громадській діяльності. У ході вивчення даного курсу студенти мають засвоїти сутність основних процесів, явищ і фактів української історії, проблем етногенезу українського народу. Студенти повинні знати витоки становлення та розвитку української державності, набути знання про особливості соціально-економічних та політичних процесів в Україні. Обов'язковими мають бути знання культурологічних проблем української історії, взаємовпливів культур. В системі набутих знань мають бути проблеми місця історичних особистостей в суспільстві та їх впливу на перебіг історичних процесів. Обов'язковим є знання концептуальних підходів вітчизняної та зарубіжної історіографії до вивчення проблем історії України.

Оволодіння такими знаннями дасть можливість сформувати у студентів такі уміння: володіти та безпроблемно використовувати методи історичних досліджень; вільно оперувати категоріально-понятійним апаратом історії; всебічно розкривати суть та закономірності історичних явищ, розпізнавати їх ознаки, виокремлювати частини, стимулюючі та гальмуючі чинники, аналізувати і розуміти причини та наслідки; бачити та розуміти зв'язки між історичними подіями; формулювати об'єктивну оцінку історичним явищам та діячам; працювати з історичними документами.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ»

Історія України як наука та навчальна дисципліна.

Предмет і завдання курсу історія України та його структура. Історія України як складова частина загальносвітової історії. Місце вітчизняної історії в системі вузівського навчання. Міжпредметні зв'язки у вивченні історії України. Значення курсу «Історія України» для фахової підготовки, виховання громадянської позиції та патріотизму. Вітчизняна історія як наука і засіб виховання національної свідомості.

Новітні методологічні засади вивчення історії України. Методи історичного пізнання. Основні критерії і термінологічні поняття.

Джерелознавство та історіографія вітчизняної історії. Стереотипи історії радянського суспільства. Зосередження уваги громадськості на «білих плямах» в новітній історії України в кінці 80-х - на початку 90-х рр. ХХ ст.

Зарубіжна історіографія історії України, центри, школи, узагальнюючі праці. Історична наука у незалежній Україні. Сучасні концепції новітньої історії України.

Первісне суспільство на території України.

Початок формування людської цивілізації на території України. Первісні люди та їх спосіб життя.

Неолітична революція. Племена трипільської культури. Традиції трипільської культури в культурах пізніших народів. Розвиток землеробства і скотарства. Суспільні поділи праці.

Населення доби раннього залізного віку на території України. Кіммерійці, скіфи, сармати. Перші протидержавні утворення. Економічні зв'язки з країнами Середземномор'я та Середньої Азії. Античні міста-держави в Північному Причорномор'ї.

Найдавніші писемні та археологічні джерела про слов'ян. Проблема «прабатьківщини» слов'ян в історіографії. Виокремлення східних слов'ян, їх звичаї, вірування, побут. Антський племінний союз та його значення у формуванні української державності. Боротьба антів з готами, гунами, аварами. Східнослов'янські племена і державно-племінні союзи VI-IX ст.

Еволюція суспільного устрою східних слов'ян. Поява приватної власності. Взаємовідносини східних слов'ян з сусідніми народами.

Київська Русь. Галицько-Волинське князівство.

Джерела та історіографія. Історичні передумови утворення Київської Русі. Походження термінів «Русь», «Руська земля». Перетворення Києва на політичний центр східнослов'янських племінних союзів.

Історичні версії та гіпотези походження Київської Русі. Сутність норманської теорії та її опоненти. Хозарська гіпотеза та її оцінка в історичній літературі. Теорія кельтського походження Київської Русі.

Основні етапи становлення Давньоруської держави. Характерні риси соціально-економічного розвитку Київської Русі. Соціальна структура населення. Внутрішня та зовнішня політика князів Олега, Ігоря, Ольги, Святослава, Володимира Великого та Ярослава Мудрого.

Суспільно-політичні відносини в Київській державі. Політичний устрій. Інститути державної влади. Центральна та регіональна влада. Народні рухи. Основні етапи християнізації. Хрещення Київської Русі та його історичне значення. Характерні риси та особливості розвитку культури. Міжнародні зв'язки. Причини та наслідки політичної роздробленості. Етнополітичний розвиток. Проблема генези української народності в історіографії. Етноніми «русичі», «русини». Перші згадки про етнотопонім «Україна». Історичне значення Київської Русі у формуванні державотворчих традицій українського народу.

Утворення, піднесення та занепад Галицько-Волинської держави. Внутрішня і зовнішня політика Ростиславовичів. Ярослав Осмомисл. Політичні підсумки князювання Романа Мстиславовича та Данила Романовича. Суспільно-політичний і адміністративно-територіальний устрій Галицько-Волинського князівства. Характерні риси та наслідки

внутрішньополітичної боротьби за владу. Історичне значення Галицько-Волинського князівства у формуванні української державності.

Українські землі в литовсько-польську добу. Українська національна революція XVII ст.

Джерела та історіографія. Перехід українських земель в XIII - XIV ст. під владу Литви. Політичний устрій Великого князівства Литовського. Особливості перебування українських земель у його складі. Причини та наслідки люблінської унії для України. Вхідження України до складу Речі Посполитої. Виникнення і діяльність братств. Брестська церковна унія. Створення греко-католицької церкви та її значення м громадському житті України. Історичні передумови та джерела виникнення українського козацтва. Етапи його становлення та розвитку. Застосування Запорізької Січі як зародку національної держави. Суспільно-політична організація українського козацтва. Державотворчі тенденції в його діяльності. Особливості козацтва як нової української політичної сили.

Соціально-економічні та соціально-політичні передумови Української національної революції XVII ст. Стратегічна мета революції, її типологія, періодизація, особливості здійснення. Роль і місце Української національної революції у вітчизняній та європейській історії. Формування Української козацької держави, її ознаки. Національна ідея Б. Хмельницького. Сутність українсько-російського договору 1654 р. та його наслідки для України. Оцінка Переяславської угоди в історичній літературі.

Українська козацька держава (друга половина XVII–XVIII ст.)

Джерела та історіографія. Доба Руїни в політичній історії України. Причини та наслідки територіально-політичного розколу України. Внутрішня та зовнішня політика гетьманів Ю. Хмельницького, І.Виговського, П.Тетері, І.Брюховецького, П.Дорошенка, Д.Многогрішного, І.Самойловича.

Суспільно-політичний устрій Лівобережної України наприкінці XVII - початку XVIII ст. Особливості внутрішньої та зовнішньої політики гетьмана І.Мазепи. Наступ російського царизму на політичну автономію України. Національна ідея І.Мазепи. Російсько-шведська війна. Полтавська битва та її наслідки для України.

Обрання гетьманом І.Скоропадського. Пилип Орлик та його Конституція України.

Основні етапи інкорпораційної політики царизму щодо України. Утворення Малоросійської колегії на чолі з С.Вельяміновим. Наказний гетьман П.Полуботок. Боротьба старшини за відновлення гетьманства. Гетьман Д. Апостол. Впровадження міністерського правління.

Останній гетьман України К. Розумовський. Обмеження козацького самоврядування на Слобожанщині. Руйнація політико-адміністративного устрою України. Ліквідація царизмом Гетьманщини та Запорозької Січі. Причини та наслідки ліквідації української державності.

Національно-визвольна і антикріпосницька боротьба в Україні в середині та другій половині XVIII ст.

Вплив російсько-турецьких війн 1768–1794 і 1787–1791 рр. на долю України.

Територіально-політичні поділи Речі Посполитої. Входження українських земель в державну структуру Російської і Австрійської імперій.

Українські землі у складі Російської та Австро-Угорської імперій (XIX ст.)

Розвиток товарних відносин і криза феодальної системи господарства в Наддніпрянщині в першій половині XIX ст. Загострення соціальних суперечностей.

Участь українського населення у війні 1812 р. Декабристи в Україні. «Південне товариство». «Товариство об'єднаних слов'ян». Українське питання в програмних документах декабристів.

Початок українського національного відродження. Програмні документи Кирило-Мефодіївського товариства та його діяльність. Криза кріпосницького господарювання в Східній Галичині. Особливості процесу національного відродження на західноукраїнських землях. Діяльність «Руської трійці». Вплив європейських революцій 1848-1849 рр. на соціально-політичне життя в Західній Україні. Формування політичного світогляду українців. Виникнення Головної руської ради (ГРР). Соціально-економічні реформи 60-70-х рр. XX ст. в Російській імперії та їх особливості на Україні. Розвиток капіталізму у промисловості і сільському господарстві. Основні тенденції суспільно-політичного розвитку Наддніпрянщини в другій половині XIX ст. Громадівський рух. Українське народництво та його еволюція. Історичні та ідейні попередники українських та російських політичних партій. Створення та діяльність політичного товариства «Братство Тарасівців». Першопочатки українського ліберально-демократичного руху. Формування російських політичних організації соціал-демократичного та неонародницького спрямування.

Основні риси соціально-економічного розвитку західно-українських земель в другій половині XIX ст. Історичні передумови та особливості формування партійно-політичного руху в Східній Галичині. Конституційні реформи в Австро-Угорщині та їх вплив на суспільно-політичне життя в Західній Україні. Народовці і москвофіли. Українська політична думка в Східній Галичині в другій половині XIX ст. Створення та основні напрямки діяльності українських партій Східної Галичини наприкінці XIX ст. : РУРП, УСДП, УНДП.

Україна на початку XX ст. Українська революція 1917-1920 рр.

Основні риси соціально-економічного розвитку України на початку XX ст. Виникнення українських політичних партій Наддніпрянщини та їх вимоги з національного питання. Діяльність загально-українських політичних партій і організацій. Розвиток робітничого, селянського і загально-демократичного руху. Революційні події Першої російської революції в Україні: виступи робітників, селян, солдатів і матросів. Стратегія і тактика українських й російських політичних партій у 1905-1907 рр. Пожвавлення національно-визвольного руху: розвиток української легальної

преси, видавнича діяльність, створення «просвіт». Українська парламентська громада в I та II Державних думах та її політична платформа. Столипінська аграрна реформа та особливості її проведення в Україні. Соціально-економічне становище західноукраїнських земель. Політичне життя Східної Галичини і Буковини. Протистояння українських і польських партій. Політичні партії та організації в Україні у 1907-1914 рр. Економічне становище України в роки Першої світової війни. Руїнація народного господарства. Політичні партії і організації в Україні у роки Першої світової війни. Переслідування окупаційною владою українського громадсько-політичного та культурного життя. Лютнева революція 1917 р. в Україні: передумови, хід, специфіка і наслідки.

Концептуальні засади вивчення історії визвольних змагань 1917-1920 рр. Джерела та історіографія. Причини, характер, мета Української революції, її періодизація. Утворення Центральної Ради та її державотворча діяльність. Політична програма Центральної Ради. Відносини Центральної Ради з Раднаркомом Росії. Проголошення Української Народної Республіки (УНР). Війна більшовицької Росії проти УНР і перший прихід радянської влади в Україну. Брестський мирний договір. Вступ німецьких і австро-угорських військ в Україну. Прийняття Конституції УНР. Розпуск Центральної Ради, причини її поразки.

Історичні обставини гетьманського перевороту. Природа гетьманського режиму. Внутрішня і зовнішня політика уряду Української держави. Мирні переговори з радянською Росією. Політична криза Гетьманату. Утворення Директорії, її внутрішня та зовнішня політика. Друга війна з радянською Росією. Причини поразки Директорії.

Національно-визвольний рух в західноукраїнських землях у 1917-1918 рр. Проголошення ЗУНР. Західноукраїнські політичні партії, їх програми і соціальна база. Українсько-польська війна. «Акт злуки» УНР і ЗУНР та його історичне значення. Селянсько-повстанський рух в Україні в 1918-1919 рр.

Протистояння національно-демократичної та радянської моделей державності в Україні в 1919-1920 рр. Остаточне відновлення Радянської влади. Варшавська угода УНР з Польщею. Радянсько-польська війна. Розгром військ Врангеля і Махна. Історичне значення Української революції 1917-1920 рр.

Соціально-економічний та соціально-політичний розвиток українських земель у 20-30-ті роки ХХ ст.

Соціально-економічне та політичне становище в УРСР на початку 20-х років. Перехід до нової економічної політики. Сутність НЕПу та її особливості в Україні. Голод 1921-1923 рр., його причини і наслідки. Зміцнення радянського ладу в Україні. Вхідження УРСР до складу Радянського Союзу. Остаточна втрата нею незалежності. Утвердження політичної монополії більшовиків. Комуністична партія у політичній системі СРСР та Радянської України. Ідейно-політична боротьба у більшовицькій

партії та її наслідки. Альтернативні політичні течії в лавах КП(б)У. Сутність націонал-ухильництва та його доля.

Формування командно-адміністративної системи в економіці. Політичні цілі індустріалізації. Запровадження нового господарського механізму в націоналізованій економіці. Проблема мотивації праці. Феномен «соціалістичного змагання». Ізотовський рух. Стаханівський рух. Підсумки індустріалізації в Україні. Політичні цілі колективізації. Основні етапи її проведення та засоби експропріації селянства. Колгоспи в системі командної економіки. Голодомор 1932-1933 рр. в Україні: причини та наслідки. Суперечливий характер соціально-економічних перетворень в умовах формування командно-адміністративної системи.

Політика коренізації, її особливості і підсумки. Політичні цілі «культурної революції». Ідеологія і культура. Боротьба компартійно-радянського керівництва з національно-культурним відродженням. Трагічна доля української інтелігенції. Умови і результати культурного розвитку УРСР в 30-х роках.

Сутність тоталітарного режиму, його характерні риси та особливості в Україні. Структура тоталітарної влади. Політичні процеси в 30-х роках в УРСР.

Західноукраїнські землі у міжвоєнний період. Національна політика Польщі, Румунії, Чехословаччині на окупованих українських територіях. Соціально-політичний рух на західноукраїнських землях в 20-30-х рр.. Діяльність політичних партій та громадських об'єднань. Український націоналізм у міжвоєнні роки. Створення Організації українських націоналістів (ОУН). Програмні засади та політична діяльність ОУН. Греко-католицька церква в суспільно-політичному житті Західної України. Становище українців Буковини та в Закарпаття. Проголошення автономії Карпатської України. Карпатська Січ.

Україна напередодні та в роки Другої світової війни.

Геополітичне становище України напередодні Другої світової війни. Українське питання в політиці європейських держав. Україна в планах фашистської Німеччини. Радянсько-німецькі договори 1939 р. і західноукраїнські землі. Пакт Ріббентропа – Молотова. Таємний протокол до пакту і питання українських земель. Причини і початок Другої світової війни. Україна в перші роки Другої світової війни. Радянізація західноукраїнських земель. Історичне значення возз'єднання українських земель у 1939-1940 рр.

Напад Німеччини на СРСР. Початок Великої Вітчизняної війни. Причини поразок Червоної Армії на першому її етапі. Бойові дії радянських військ 1941-1944 рр.

Встановлення німецького окупаційного режиму в Україні та його злочинні дії. План «Ост». Адміністративно-територіальний устрій окупованої України.

Виникнення та діяльність підпільних організацій й партизанських з'єднань. Створення, бойові дії збройних формувань Української повстанської армії (УПА). Звільнення України від окупації та завершення

військових дій у Європі. Перемога ССРСР та країн антигітлерівської коаліції у Другій світовій війні. Головні соціально-економічні та політичні наслідки Другої світової війни. Вклад українського народу розгром нацистської Німеччини. Втрати України в Другій світній війні.

Соціально-економічні та суспільно-політичні проноси в УРСР в 1950-1980-х рр.

Міжнародне становище України після Другої і світової війни. Повоєнні територіально-політичні зміни на українських землях. Основні напрямки зовнішньополітичної діяльності УРСР. її участь в створенні ООН та інших міжнародних організацій. Відбудова народного господарства України. Голод 1946-1947 рр.

Критика культу особи Сталіна. Початок реабілітації жертв сталінських репресій. Суперечливий і непослідовний характер реформ М Хрущова. Заходи щодо удосконалення управління і модернізації промисловості. Внесок України в освоєння цілинних земель східних регіонів СРСР. Характер реформ в сільському господарстві. Розгортання житлового будівництва у містах на індустріальній основі. Запровадження нової системи пенсійного забезпечення. Стан вирішення соціальних проблем села.

Основні риси суспільно-політичного життя УРСР в умовах десталінізації. Зародження руху «шестидесятників» та їх роль у громадському житті. УРСР в умовах поглиблення системної кризи радянського ладу (1965-1985 рр.).

Історична оцінка діяльності П. Шелеста та В. Щербицького.

Суперечливий характер та незавершеність реформи 60-х років. Гальмування процесу реабілітації, замовчування злочинної діяльності сталінського режиму.

Уповільнення темпів розвитку промисловості, деформації в структурі економіки. Сировинний характер радянського експорту. Наростання екологічної небезпеки. Екстенсивний розвиток сільського господарства. Нові тенденції в діяльності українського опозиційного руху. Політичні репресії 60-70-х років проти правозахисників і дисидентів.

Національна політика, розвиток освіти, науки і культури. Зміст, мета та основні етапи перебудови в СРСР. «Нове мислення». Особливості перебудованого процесу в Україні. Початкові цілі і кінцеві результати «перебудови» в сфері економіки. Загострення економічної кризи. Падіння життєвого рівня населення. Катастрофа на Чорнобильській АЕС та її наслідки. Посилення громадського інтересу до «білих плям» радянської історії. Прийняття в УРСР закону про мови. Послаблення цензури. Пом'якшення політики в релігійній сфері. Пробудження національної свідомості українського народу. Відновлення критики сталінізму. Реабілітація політичних в'язнів. Викриття злочинів тоталітарного режиму. Зростання політичної активності українського суспільства. Гальмування перебудовних процесів в Україні. Радикалізація суспільно-політичних рухів в Україні. Виникнення Народного Руху України за перебудову. Крах КПРС та Компартії України. Утворення нових політичних партій та громадських

об'єднань. Реформа виборчої системи. Вибори до Верховної Ради УРСР. Формування парламентської опозиції - «Народної Ради». Прийняття Декларації про державний суверенітет України. Курс національно-демократичних сил на утворення самостійної держави.

Утворення та становлення незалежної України (1991–2023 рр.)

Серпневі події в Москві та їх політичні наслідки для України. Проголошення незалежності України. Підсумки загальноукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р. Ліквідація СРСР і утворення Співдружності Незалежних Держав (СНД).

Зовнішньополітичний курс України. Відносини з Росією і США. Набуття Україною без'ядерного синусу. Участь у миротворчих акціях ООН. Україна в Раді Європи.

Успіхи і труднощі розгортання державотворчих процесів. Формування інститутів державності. Політична ситуація в Україні у перші роки незалежності. Вибори першого президента України. Характер влади в пострадянський період. Вибори президента України у 1994 році.

Особливості внутрішньополітичного життя в Україні в другій половині 90-х років. Прийняття нової Конституції України та її історичне значення.

Вибори до Верховної Ради 1998 р. і вибори Президента України 1999 р. «Оксамитна революція» в парламенті на початку 2000 р.

Етапи становлення української багатопартійності, її особливості. Програмні засади та основні напрямки діяльності найвпливовіших українських політичних партій.

Економічний стан держави. Причини загострення економічної кризи. Проблема енергоносіїв. Трансформація економіки з командної в ринкову. Проблема державної і приватної власності. Курс соціально-економічних реформ президента Л. Кучми. Економічна політика урядів В. Пустовойтенка, В. Ющенко, В. Януковича.

Аграрна проблема. Дискусії навколо запровадження приватної власності на землю. Соціальна диференціація суспільства.

Помаранчева революція. Вибори В. Ющенко президентом України. Характер і зміст внутрішньої і зовнішньої політики нової влади.

Нові президентські вибори. Президент України В.Ф. Янукович та діяльність його уряду.

Вихід незалежної України на міжнародну арену. Початок державотворчих процесів. Початок формування Збройних сил та правоохоронних органів України. Повернення кримських татар на історичну батьківщину. Статус Криму.

Позачергові вибори до Верховної Ради та дострокові президентські вибори у 1994 р. Конституція України 1996 р.

Стан економіки України у 1991–1998 рр. Соціальна диференціація суспільства. Запровадження національної валюти. Демографічні процеси. Трудова еміграція. Стан сільського господарства. Початок реформ в аграрному секторі.

Основні тенденції економічного розвитку України у 1998–2008 рр. Становлення олігархічної системи. Пошуки шляхів економічної стабілізації. Початок інтеграції української економіки у європейський та світовий економічний простір.

Політична розбудова суспільства. Виборчі кампанії 1998 та 1999 рр. Леонід Кучма. Рухи протесту початку 2000-х рр. Парламентські вибори 2002 р. Президентські вибори 2004 р. Конституційна реформа 2004 р.

Помаранчева революція 2004–2005 рр. Віктор Ющенко. Суспільно-політичне життя та соціально-економічний розвиток України у 2005–2013 рр. Конституційна реформа 2010 р. Віктор Янукович.

Формування зовнішньої політики України. Ядерне роззброєння. Україна в міжнародних організаціях. Загострення відносин із Російською Федерацією. Конфронтація навколо острова Тузла. «Газові» та «торговельні» війни з Росією.

Процес європейської інтеграції та його призупинення. Студентський майдан. Євромайдан. Революція гідності 2013–2014 рр. «Небесна Сотня».

Анексія та тимчасова окупація Криму Російською Федерацією. Агресія Росії проти України. Початок Антитерористичної операції (АТО) в Донецькій та Луганській областях.

Дострокові президентські вибори 2014 р. Петро Порошенко. Угода про асоціацію між Україною й Європейським Союзом. Бойові дії на сході України (квітень 2014–2016 рр.). Реакція світової спільноти на агресію Російської Федерації. Процес мирного врегулювання: Мінські угоди та «нормандська четвірка». Формування громадянського суспільства. Соціально-економічний розвиток України у 2014–2016 рр.

Особливості культурного розвитку України (1991–2016 рр.). Релігійне життя. Зміни в системі національної освіти. Основні тенденції розвитку науки. Література і мистецтво. Євробачення 2005 та 2016 рр. Розвиток спорту та здобутки українських спортсменів. Чемпіонат Європи з футболу в Україні та Польщі 2012 р.

Україна в євроінтеграційному процесі. Діяльність президента України Володимира Зеленського. Україна в сучасному світі. Російсько-українська війна 2022 року. Роль сучасної історичної науки в подоланні радянських стереотипів та прискоренні формування в українців нових світоглядних орієнтирів.

МОДУЛЬ 2 ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальний курс всесвітньої історії складається з дисциплін, «Історія стародавнього світу», «Історія середніх віків», «Історія слов'янських народів», «Нова історія країн Європи і Америки», «Нова історія країн Азії і

Африки», «Новітня історія країн Європи і Америки», «Новітня історія країн Азії і Африки» і має на меті сформувати цілісне знання всесвітньої історії, прослідкувати єдність процесів та виділити відмінності в розвитку країн світу, залучити студентів до загальнолюдських цінностей, досягнень світової культури, ідей гуманізму. Курс охоплює період з часів стародавнього світу й до сьогодення і ставить завдання оволодіння знаннями про історичний шлях, який пройшли народи та країни світу, про єдність загального й особливого з позицій історизму, діалектичного розуміння багатогранності та суперечливості історії. Також курс передбачає знання сучасних концепцій і найновіших досягнень сучасної медієвістики, знання політичної, економічної і соціальної історії країн Європи, Азії, Африки і Америки в різні історичні періоди, науковий аналіз історичних біографій видатних осіб, історичних джерел.

Програми дисциплін враховують загальноприйняті у вищій школі принципи викладання навчальних дисциплін, складені у відповідності до типових програм історичних факультетів вищих навчальних закладів, з урахуванням шкільної програми для середньої загальноосвітньої школи.

ПРОГРАМА З ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

Єгипет та Месопотамія в стародавню добу.

Основні джерела з історії Стародавнього Єгипту. Історія археологічних досліджень країни. Дешифрування ієрогліфів. Утворення Давньоєгипетської держави. Політична історія доби Середнього Царства. Визволення Єгипту від гіксосів та перетворення його у «світову державу». Правління XIX династії фараонів (бл. 1345 – бл. 1200 рр. до н.е.). Хронологія й періодизація історії Стародавньої Месопотамії. Месопотамія архаїчна та ранньодинастична. Аккадське царство. Царство Шумеру й Аккаду (III династія Ура). Політична історія Вавилону в першій половині II тис. до н.е. Політична історія Ассирії у II тис. до н. е.

Найдавніші держави Індії, Близького та Далекого Сходу, Закавказзя та Середньої Азії.

Індська (Хараппська) цивілізація. Індійський похід Александра Македонського. Імперія Маур'їв. Імперія Гуптів. Релігія Вед. Джайнізм. Буддизм. Індуїзм. Фрігійське царство. Лідійське царство. Культура Фрігії та Лідії. Утворення ранніх держав Вірменії та Грузії, культура Урарту. Стародавня Фінікія та Сирія. Держава Ахеменідів. Археологічне дослідження Китаю. Шан-Інь: світанок китайської державності. Китай доби Східного Чжоу: на політичному роздоріжжі. Конфуціанські ідеї щодо перебудови суспільства. Рання Японія. Японія доби дзьомон.

Стародавня Греція: від витоків цивілізації до еллінізму.

Джерела з історії Стародавньої Греції. Критське суспільство в XXVIII – XVIII ст. до н. е. Розквіт Критського царства (1750 – 1450 рр. до н. е.). Родові інститути й гомерівський поліс. Архаїчна Греція (VIII – VI ст. до н.е.). Соціально-економічні відносини в Стародавній Спарті: особливості

економічного розвитку, структура спартанського суспільства. Політична історія Греції IV ст. до н.е. Македонія й Греція напередодні війни з Персією. Завоювання Малої Азії, Сирії і Єгипту. Розпад держави Александра Македонського. Класична та елліністична культура Греції.

Стародавній Рим: від царської до імперської доби.

Природні умови Апеннінського півострова. Головні області Італії. Становлення Римської республіки. Соціально-економічний устрій Італії в VI – III ст. до н.е. Завоювання Римом Італії й утворення Римсько-італійського союзу. Диктатура Корнелія Сулли. Реформи Цезаря. Принципат Августа. Правління династії Флавіїв. Римська імперія при Северах. Падіння Західної Римської імперії.

Раннє середньовіччя Західної Європи і Візантії.

Історія терміну «середні віки». Апологія феодалізму та середньовіччя представниками романтичної історіографії (Е. Бьорк, Ж. де Местр, Ф.Р. Шатобріан, К.-Л. Галлер). Джерела з історії середніх віків (V – XV ст.). Проблема переходу від античності до середніх віків у зарубіжній та вітчизняній історіографії. Криза рабоволодіння. Велике переселення народів. Падіння Західної Римської імперії й утворення варварських королівств. Генеза феодалізму в Західній Європі. Франкська держава Меровінгів. Франкська держава Каролінгів. Формування основ феодальних відносин у Каролінгській державі. Візантія в IV – першій половині VII ст. Іконоборство та його соціальна сутність. Основні риси феодального ладу Західної Європи наприкінці XI ст. Виникнення Французького королівства. Східно-франкське королівство. Церква в ранньому середньовіччі.

Середньовіччя Сходу та Доколумбової Америки.

Середньовічний Схід як соціо-історичне поняття. Особливості китайсько-конфуціанської цивілізації. Специфіка історичної еволюції Японії. Індо-буддійський середньовічний Схід. Арабо-ісламський світ. Китай під владою монголів. Імперія Мін (1368 – 1644 рр.). Утворення сьогунату Токугава. Мусульманська Індія. Виникнення на розбудова Османської держави. Турецька експансія на Балкани. Розквіт Османської імперії за правління султана Сулеймана Пишного. Поняття «цивілізації Доколумбової Америки». Специфіка історичного процесу Нового Світу. Імперія ацтеків. Цивілізація майя. Імперія інків. Конкіста й загибель цивілізацій Доколумбової Америки.

Високе середньовіччя Західної Європи і Візантії.

Розквіт феодалізму в Західній Європі в XI – XIII ст. Феодальна роздробленість. Становлення й розвиток нової форми правління – станово-представницької монархії. Передумови виникнення середньовічного міста. Теорії походження середньовічного міста в медієвістиці. Передумови хрестових походів, їх характер. Перший хрестовий похід. Держави хрестоносців на Близькому Сході. «Єрусалимські Ассизи». Третій хрестовий похід. Четвертий хрестовий похід. Розгром Константинополя хрестоносцями. Значення і вплив хрестових походів на розвиток Європи. Франція в XI – XIII ст. Реформи Людовіка IX Святого. Зростання державного апарату й

подальше зміцнення французької монархії. Нормандське завоювання і його вплив на розвиток феодалізму в Англії. Початок династії Плантагенетів. «Анжуйська імперія». Загарбницькі війни Англії в Уельсі, Шотландії та Ірландії. Німеччина в XI – XIII ст. Італія в XI – XIII ст. Візантійська імперія в IX – XII ст. Католицька церква в XI – XIII ст.

Пізнє середньовіччя Західної Європи і Візантії.

Столітня війна і її вплив на суспільний розвиток Західної Європи. Селяни й феодали в XIV с. Політика Філіпа IV Красивого. Економічний розвиток Франції в другій половині XV ст. Англія в XIV – XV ст. Війна Білої й Червоної Троянд та її соціальні наслідки. Початок правління династії Тюдорів. Утворення й розвиток Швейцарського союзу. «Золота булла» Карла IV Люксембурга й закріплення роздробленості Німеччини. Особливості аграрного й політичного розвитку Північної Середньої та Південної Італії. Реконкіста в XI – XIII ст. та її вплив на соціальний і політичний розвиток країн піренейських держав. Вплив католицької церкви в Іспанії. Іспанська інквізиція. Своєрідність процесів феодалізації в скандинавських країнах та її причини. Виникнення Угорської ранньофеодальної держави. Розквіт Угорського королівства при Матяші I Хуньяді (Корвін). Формування валаської та молдавської середньовічних народностей. Візантійські держави в першій половині XIII ст. Взяття Константинополя турками. Причини й наслідки падіння Візантійської імперії. Соціальна боротьба в середньовічній Європі. Візантійська культура середини VII – XII ст. Культура Західної Європи XI – XV ст. Раннє відродження й гуманізм в Італії (XIV – XV ст.). Своєрідність міжнародних відносин у середні віки.

Країни Далекого сходу та Південної Азії в новий час.

Країни Азії та Африки на початок нового часу. Створення та еволюція колоніальної системи. Перші колоніальні захоплення європейських держав у Азії і Африці. Загальна характеристика Китаю в період нового часу. Перша та друга Опіумні війни. Японія у новий час. «Відкриття» Японії, «Реставрація Мейджі». Корея в період нового часу, загальна характеристика. Монголія та Тибет в новий час. Імперія Великих Моголів, її соціально-політичний устрій, соціально-економічний розвиток. Завоювання Індії англійською Ост-Індською компанією. Народно-визвольне повстання сипаїв 1857 – 1859 рр. ІНК.

Південно-Східна Азія, країни Близького та Середнього Сходу.

Індонезія в XVI на початку XX ст.: економіка та суспільно-політичний розвиток. Колоніальне поневолення В'єтнаму Францією. Бірма у війнах з англійською Ост-Індською компанією. Колоніальне поневолення Бірми Великобританією. «Відкриття» Сіаму. Колоніальне поневолення Камбоджі Францією. Таїланд і Камбоджа на початку XX ст. Османська імперія на початок нового часу. Соціально-політичне й економічне становище Османської імперії на початку XIX ст. Реформи Махмуда II. Танзимат. Кримська війна та її наслідки. Молодотурецька революція. Англо-іранська війна 1856 – 1857 рр. та її наслідки. Англо-афганські війни. Приєднання Північного Кавказу до Росії в XVIII – XIX ст. Ірак на початку XX ст.

Арабські країни Азії та Африки в новий час

Саудівська Аравія в період нового часу. Кувейт, Бахрейн, Оман, Ємен, Катар в XVI – XIX ст. Судан в XVIII – XIX ст. Приєднання Судану до Єгипту. Соціально-економічний розвиток Судану в XIX ст. Держава махдистів (1885 – 1898 рр.). Встановлення англо-єгипетського панування. Алжир у XVIII ст. – поч. XIX ст. Французьке вторгнення в Алжир (1830 р.). Визвольна війна. Колонізація Алжиру, колоніальний лад. Завоювання Лівії Османською імперією. Лівія наприкінці XIX на початку XX ст. Туніс в XVI ст. – XVII ст. Хусейнідський Туніс у XVIII – на початку XIX ст. Марокко на початку нового часу. Колоніальна політика Франції в приатлантичній Сахарі.

Тропічна, Екваторіальна та Південна Африка.

Державні утворення на території «Чорної Африки» XVI – XIX ст. Етапи работоргівлі. Колоніальне завоювання Тропічної Африки. Європейські християнські місії. Берлінська конференція 1884 – 1885 рр. Колоніальний поділ Західної Африки. Колоніальна економічна експлуатація. Формування системи колоніального управління. Антиколоніальна боротьба народів Африки. Утворення Капської колонії. Англо-бурська війна за Наталь. Англо-бурська війна 1899 – 1902 рр. Ефіопія в XVI ст. – XVIII ст. Ефіопія в боротьбі проти колоніальної експансії Італійського королівства. Ліберія в новий час. Країни Азії та Африки у складі колоніальних імперій заходу.

Країни Східної, Південної, Південно-Східної та Центральної Азії в 1918 – 1945 рр.

Економічне та політичне становище Китаю на кінець Першої світової війни. «Рух 30 травня» в Китаї. Особливості соціально-економічного розвитку Японії та Кореї після Першої світової війни. Японія та Вашингтонська конференція. Фашистські путчі в Японії. Японія у Другій світовій війні. Боротьба між Росією та Китаєм за вплив на Монголію. Політична діяльність М. Ганді. Компанія масової громадянської непокорі. Виникнення Всеіндійського селянського союзу. Рух опору в Індонезії. Особливості соціально-економічного та політичного становища Філіппін у міжвоєнний період. Економічне та політичне становище Бірми в 1918 – 1933 рр. Окупація Бірми Японією. Політика французьких колонізаторів після Першої світової війни в країнах Індокитаю.

Середній Схід, арабські країни і Тропічна та Південна Африка в 1918 – 1945 рр.

Військова поразка Османської імперії в Першій світовій війні. Організація турецьких націоналістів – «Товариство захисту прав». Утворення уряду на чолі з Мустафою Кемалем. Політика етатизму в Туреччині. Курдські повстання 1925, 1936 – 1937 рр. Анулювання нерівноправних договорів та вивід російських військ з Ірану. Англійська інтервенція в Іран. Становище Афганістану на кінець Першої світової війни. Афганістан у роки Другої світової війни. Особливості політичного та економічного розвитку Іраку в міжвоєнний період. Проголошення незалежності Сирії та Лівану. Політика французьких властей в Тунісі. Виникнення партії «Дустар» та її програма. Становище Алжиру після Першої світової війни. Панафриканізм.

Африка в роки Другої світової війни. Взаємовідносини Південноафриканського союзу з Великобританією.

Східна Азія в другій половині XX – на початку XXI ст.

Внутрішнє та міжнародне становище Китаю після Другої світової війни. Поразка Гоміндану. Встановлення комуністичної диктатури. Провал курсу «великого стрибка». «Культурна революція» в Китаї. Ден Сяопін. Окупаційна політика американських властей в Японії. Складові японського «економічного дива». Політична боротьба та економічний розвиток на поч. XXI ст. Суспільно-політичний розвиток Кореї після визволення з-під японської окупації. Проголошення Корейської республіки. Тоталітарний режим Кім Ір Сена.

Країни Південної, Південно-Східної, Центральної Азії та середнього сходу в другій половині XX – на початку XXI ст.

Поділ країни: Індійський союз та Пакистан. Політика Англії та США по відношенню до Індії. Війна в Кашмірі. Проголошення Індії республікою та нова конституція. Уряд Дж. Неру. Проголошення республіки Пакистан. Серпнева революція у В'єтнамі, утворення ДРВ. Проголошення СРВ, об'єднання двох республік. Виникнення політичних партій у Камбоджі. Захоплення влади Пол Потом. Проголошення республіки Індонезія. Президентство Сукарно. Проголошення незалежності Філіппін. Становище Туреччини після закінчення Другої світової війни. Приєднання Ірану до Багдадського пакту. Проголошення Ісламської республіки Іран. Ірано-іракська війна та її наслідки. Соціально-економічна структура Афганістану після Другої світової війни. Політика уряду М. Дауда. Квітнева революція 1978 року. Прихід до влади руху «Талібан». Держави Центральної Азії після Другої світової війни. Незалежний розвиток таких країн, як: Казахстан, Узбекистан, Таджикистан, Туркменістан, Киргизстан.

Арабські країни. Ізраїль. Країни Африки в другій половині XX – на початку XXI ст.

Створення держави Ізраїль. Арабо-ізраїльські війни. Сирія в складі Об'єднаної Арабської республіки. Прихід до влади партії Баас. Внутрішня та зовнішня політика Лівану на сучасному етапі. Хашимітське королівство Йорданія. Піднесення національно-визвольного руху в Іраку після Другої світової війни. Диктатура Саддама Хусейна. Ірако-іранська війна. Агресія проти Кувейту. Операція «Буря в пустелі». Арабські країни Африки: Єгипет, Туніс, Алжир, Лівія, Марокко. Правління Муамара Каддафі. «Арабська весна» (2010 — 2011). Тропічна та Південна Африка після Другої світової війни. «Рік Африки» (1960) та поява 17 нових держав. Виникнення режимів соціалістичної орієнтації в Малі, Беніні, Буркіна-Фасо. Проголошення расистської доктрини апартеїду. Прихід до влади Нельсона Мандели.

Ранній новий час для країн Європи.

Політична карта Європи та міжнародна обстановка на початок XVI століття. Великі географічні відкриття й виникнення колоніальної системи. Німеччина в XVI – першій половині XVII ст. Реформація в Європі. Політична боротьба в Німеччині наприкінці XVI – на початку XVII ст. Культурний

розвиток Німеччини в XVI – на початку XVII ст. Швейцарія в XVI – першій половині XVII ст. Католицька церква в ранній новий час. Контрреформація. Іспанія в XVI – першій половині XVII ст. Нідерланди в XVI – першій половині XVII ст. Італія в XVI – першій половині XVII ст. Англія в XVI – першій половині XVII ст. Англія за правління перших Стюартів. Внутрішня політика перших Стюартів. Франція в XVI – першій половині XVII ст. Кардинал Рішельє – перший міністр Людовіка XIII. Країни Північної Європи в XVI – першій половині XVII ст. Реформація і контрреформація в Австрії. Угорщина, Трансільванія й Валахія в XVI – першій половині XVII ст. Міжнародні відносини в XVI – першій половині XVII ст. Тридцятилітня війна.

Європа і Америка в XVII – XVIII ст.

Епоха мануфактурного капіталізму в Європі. Економічне зростання провідних країн Заходу в період промислового перевороту. Англійська революція XVII ст. Англія у XVIII ст. Промислова революція і Північноамериканські колонії Англії у XVII – XVIII ст. Війна Північноамериканських колоній Англії за незалежність й утворення США. Латинська Америка в другій половині XVII – XVIII ст. Визвольні революції в іспанських колоніях Америки.

Феодално-абсолютистський лад в країнах Європи та Америки в другій половині XVII – XVIII ст.

Абсолютна монархія у Франції в другій половині XVII – 80-х роках XVIII ст. Формування ідеології французького Просвітництва. Французька революція XVIII ст. Іспанія, Португалія, Італія в другій половині XVII – XVIII ст. Німеччина після Вестфальського миру. Пруссія за Фрідріха II. Скандинавські країни після Вестфальського миру. Володіння Габсбургів в середині XVII ст. Реформи Марії Терезії та Йосипа II. Трансільванське князівство в XVII – XVIII ст. Балканський півострів під владою Туреччини. Албанія у XVII – XVIII ст. Молдавія і Валахія під турецьким пануванням у XVII – XVIII ст. Основні проблеми міжнародних відносин в другій половині XVII – XVIII ст. Війна за «іспанську спадщину». Північна війна 1700 – 1721 рр. Англо-голландське колоніальне суперництво. Створення французької колоніальної системи. Англо-французьке суперництво.

Європа наприкінці XVIII - у першій половині XIX ст.

Встановлення військової диктатури Наполеона Бонапарта. Наполеонівські війни. Війна між Францією і Росією «Сто днів» Наполеона. Битва при Ватерлоо і її наслідки. Друга реставрація Бурбонів. Європа в роки Французької революції та наполеонівських війн. Віденський конгрес. Причини утворення, мета й діяльність «Священного союзу». Економічний розвиток Франції у 1815 – 1830 рр. Ірландський національно-визвольний рух. Колоніальні загарбання Великобританії в 1815 – 1850 рр. Революції 1848 – 1849 рр. в Європі. Уроки революції 1848 – 1849 рр. у Франції. Характер німецької революції 1848 – 1849 рр. і причини її поразки.

Країни Європи в період формування індустріальної економічної системи.

Англія – «майстерня світу». Робітничий рух в Англії у 50-60-х роках XIX ст. Тред-юніони. Франція в роки Другої імперії. Бонапартистська політична система. Економічний розвиток Франції у 50 – 60-х рр. Соціально-економічний розвиток Італії 50 – 60-х рр. XIX ст. Економічний розвиток Німеччини у 50 – 60-х рр. XIX ст. Поглиблення промислового перевороту. Технічні досягнення в основних галузях виробництва. Розвиток капіталізму в сільському господарстві. Франко-пруська війна й завершення об'єднання Німеччини. Проголошення Німецької імперії. Соціально-економічний розвиток Австрійської імперії в 50 – 60-х XIX ст. Промисловий переворот. Аграрні відносини. Політична реакція у 50-х рр. Зовнішня політика Габсбургів у 50 – 60-х рр. Іспанія, Португалія в XIX ст. Голландія, Бельгія і Швейцарія XVII – XIX ст. Швеція в другій половині XVII ст. Боротьба за панування на Балтійському морі. Війни Карла XII. Занепад Швеції після Північної війни. Датсько-Норвезьке королівство у XVII – XVIII ст. Національне відродження у Валахії та Молдавії. Адріанопольський договір. Валахія й Молдавія напередодні революції 1848 р.

Країни Північної та Латинської Америки в кінці XVIII – XIX ст.

Соціально-економічний розвиток США наприкінці XVIII і в першій половині XIX ст. Промисловий переворот. Зовнішня політика США на початку XIX ст. США і наполеонівські війни. Англо-американська війна 1812 – 1815 рр. Громадянська війна в США й Реконструкція Півдня. Економічні наслідки війни. Розстановка політичних сил. «Чорні кодекси». Ку-клукс-клан. Початок Реконструкції Півдня. Війна за незалежність у Латинській Америці й утворення самостійних держав. Звільнення Колумбії. Війна за незалежність на Ла-Платі. Звільнення Чилі й Перу. Війна за незалежність в Мексиці. Визвольний рух в Бразилії. Закінчення Війни за незалежність. Підсумки визвольної боротьби. Англійські завоювання Нової Франції. Канада й Війна за незалежність у Північній Америці.

Індустріально розвинені країни світу в кінці XIX – на початку XX ст.

Франція в кінці XIX – на початку XX ст. Створення Паризької комуни. Політичний устрій і соціально-економічні заходи Комуни. «Панамська афера». Колоніальна політика Франції у 80 – 90-х рр. XIX ст. Франко-російський союз. Імперська конституція 1871 р. Місце Пруссії в Німецькій імперії. Політичні партії та їхні програми. Робітничий рух у Німеччині наприкінці XIX ст. «Надзвичайний закон» проти соціалістів. Зовнішня політика Німеччини в роки канцлерства О. фон Бісмарка. Економічний розвиток Англії у 70 – 90-х рр. XIX ст. Політичні партії та їхні програми. Другий кабінет Гладстона. Виборча реформа 1884 р. Робітничий рух. Новий тред-юніонізм. Колоніальна політика Англії у 70 – 90-х рр. XIX ст. Політичні наслідки об'єднання Італії. «Права» при владі. Соціально-економічний розвиток Італії у роки правління «правої». Відхід Італії від Троїстого союзу. США в кінці XIX – на початку XX ст. Республіканські президентства Гаррісона й Маккінлі. Монетно-тарифне питання. Чотири

нових штати. Передумови виникнення наукового комунізму. Теоретичні джерела марксизму. Утопічний соціалізм XIX ст. К. Маркс. Ф. Енгельс.

Світ на межі тисячоліть.

Міжнародні відносини в кінці XIX – на початку XX ст. Марокканська криза 1905 р. Альхесіраська конференція. Англо-російська угода 1907 р. Боснійська криза. Угода Росії з Італією. Потсдамська угода. Друга марокканська криза. Італо-турецька війна. Англо-німецькі переговори про морські озброєння. Балканські війни. Перша світова війна. Вступ у війну Туреччини. Кавказький фронт. Військові дії у колоніях. Військові дії на морських театрах. Наслідки кампанії 1914 р. Хід війни у 1915 – 1916 рр. Військові плани Антанти й центральних держав. Поразка Німеччини та її союзників. Комп'єнське перемир'я. Економічний курс В. Вільсона. Політична боротьба. Вибори 1916 р. Американський «нейтралітет». Вступ США у війну. Наслідки найважливіших соціально-економічних, політичних, культурних, національних та інтернаціональних процесів останньої третини XIX – початку XX ст. Проблеми зовнішньої політики та міжнародних відносин.

Країни Європи та Америки у першій половині XX ст.

Політична карта Європи та міжнародна обстановка в новітній період. Листопадова революція в Німеччині (1918 – 1919 рр.). Фашистська диктатура в Німеччині (1933 – 1939 рр.). Перші кроки Гітлера при владі. Великобританія 1918 - 1939 рр. Франція 1918 - 1939 рр. Мюнхенська політика правлячих кіл. Розкол Народного фронту. Іспанська монархія після Першої світової війни. Португалія 1918 -1939 рр. Наслідки Першої світової війни для Італії. «Похід» фашистів в Рим, і прихід до влади фашизму. Румунія 1918 - 1939 рр. Греція 1918 -1939 рр. Албанія 1918 - 1939 рр. Президентські вибори 1932 р. та прихід до влади уряду Ф. Рузвельта. «Новий курс» Рузвельта – початок «нової ери» розвитку американського капіталізму. Канада 1918 -1939 рр. Країни Латинської Америки у 1918 – 1939 рр. Друга Світова війна.

Країни Західної та Центральної Європи в другій половині XX ст.

Вплив Другої світової війни на розвиток капіталізму як соціально-економічної системи. Зміни в капіталістичній економіці. Економічне й політичне становище Великобританії після Другої світової війни. Великобританія і «план Маршалла». Великобританія – учасник Північноатлантичного блоку (НАТО). Її участь у «холодній війні». Політичне й соціально-економічне становище Франції після Другої світової війни. Четверта республіка. Конституція Четвертої республіки. Зовнішня і внутрішня політика де Голля. Політичні, економічні й духовні наслідки краху гітлеризму для німецького народу. Рішення Берлінської (Потсдамської) конференції з німецького питання. Політика окупаційних властей. Політичне життя в окупаційних зонах і формування партійно-політичної системи на заході Німеччини. Берлінська криза 1948 р. Особливості входження території колишньої НДР в єдину Німеччину. Парламентські вибори 1998 р. Уряд Г. Шредера. Іспанія після Другої світової війни. Економічне й політичне

становище Португалії в перше післявоєнне десятиліття. Зовнішня політика Австрії в період однопартійних урядів.

Країни Південної та Південно-Східної Європи.

Політичне становище Італії після звільнення від фашизму. Урядова коаліція п'яти партій. Кабінет Б. Краксі. Повернення до влади християнських демократів. Кабінет Андреотті. Радянсько-італійські відносини. Визволення Греції силами народно-визвольної армії (ЕЛАС). Створення органів народної влади в Греції Англійська інтервенція. Варкізська угода. Наступ монархофашизму. Повернення короля. Боротьба грецького народу за демократизацію суспільства. Основні тенденції політичного, економічного та соціального розвитку Угорщини, Румунії й Албанії після Другої світової війни. Перемога сталінської орієнтації на радянську модель соціалізму та утвердження тоталітарних режимів. Демократичні революції 1989 – 1990 рр. і розвиток процесу демократизації.

Країни Північної та Латинської Америки у другій половині ХХ ст.

Зміни в світових позиціях і ролі США після Другої світової війни. Початок «холодної війни» в міжнародних відносинах і зовнішня політика США. «Доктрина стримування». Зовнішня політика США в період президентства Кеннеді. Доктрина «гнучкого реагування». Політика «наведення мостів». «Карибська криза». «Доктрина Ніксона». Радянсько-американські відносини в 1968 – 1976 рр. Соціально-економічна політика адміністрації Рейгана. «Рейганоміка». Нові досягнення НТР й американське суспільство. Виборча кампанія 2000 р. Перемога Дж. Буша-молодшого. Зміни у внутрішній та зовнішній політиці. Програма Б. Обама. Підсумки Другої світової війни для Канади. Політичне життя й зовнішньополітичні орієнтири Канади в 1950 – 1960-х рр. Зовнішня політика Канади в другій половині 1980-х початку 1990-х рр. Латинська Америка в перше повоєнне десятиріччя. Латинська Америка на рубежі ХХ – ХХІ ст. Характерні особливості розвитку великих латиноамериканських країн на сучасному етапі. Чилі. Бразилія. Мексика. Аргентина. Характерні видозміни у форматі міжнародних відносин після 11 вересня 2001 р.

Давні слов'яни.

Витоки та походження давніх слов'ян. Слов'яни в стародавній історії Центрально-Східної Європи. Писемні джерела про слов'ян V – VIII ст. Формування західно-, східно- та південнослов'янського етносів. Економічний розвиток давніх слов'ян. Суспільний лад та соціальні відносини. Культура давніх слов'ян.

Південні слов'яни в VI – XV ст.

Процеси становлення ранньофеодальної Болгарської держави в VII – першій половині IX ст.; особливості формування давньоболгарської народності та соціально-економічний розвиток Першого Болгарського царства в VII – IX ст. Етапи утворення Другого Болгарського царства. Сербські землі в VII – першій половині XV ст. Перші державні утворення на території Чорногорії. Об'єднання Зети з Рашкою та його наслідки. Венеція й Османська імперія в боротьбі за Зету. Виникнення й розвиток Боснійської

держави. Македонія в VII – XV ст. Хорватські землі в IX – першій половині XV ст. Перші історичні відомості про словенців. Дубровницька республіка й Далмація в X – XV ст. Становлення культури південних слов'ян в VII – XI ст.

Західні слов'яни в VI – XV ст.

Розселення полабсько-поморських племен. Боротьба полабських слов'ян з франками. Вендська держава слов'ян. Підкорення полабських слов'ян німцями. Утворення й розвиток польського князівства. Правління Мешко I та за його наступників. Правління Людовіка Анжуйського. Кревська унія 1385 р. Обставини і причини війни проти Тевтонського ордену. Грюнвальдська битва. Тринадцятилітня війна (1454 – 1467 рр.) і її наслідки для Польщі. Великоморавська держава. Просвітницька діяльність Кирила й Мефодія. Чеське королівство в IX – XV ст. Приєднання словацьких земель до Угорського королівства. Словацькі землі під владою Арпадів та Анжуйської династії.

Процеси державотворення у східних слов'ян на території Північно-Східної Європи.

Територія й населення Північно-Східної Європи з найдавніших часів до середини XIII ст. Північно-Східна Русь у складі Київської держави. Утворення Володимиро-Суздальського князівства. Андрій Боголюбський. Боротьба Новгороду з німецькою та шведською агресією. Монгольська навала на Північно-Східну Русь. Утворення Золотої Орди. Північно-Східна Русь під владою Золотої Орди. Участь Золотої Орди у внутрішньополітичній боротьбі північно-східних князів. Піднесення Москви і початок об'єднання північно-східних земель. Утворення Московської держави. Князування Івана III (1462 – 1505 рр.). Відносини султанської Туреччини та Кримського ханства з Московією.

Південнослов'янські землі в складі Османської імперії та національно-визвольні рухи у другій половині XVII – XVIII ст.

Південнослов'янські землі в складі Османської імперії. Соціально-економічне становище болгарських земель. Визвольна боротьба болгарського народу проти османського іґа під час Тирновського (1685 р.) і Чипровецького (1688 р.) повстань. Становище Сербії наприкінці XVII ст. Переселення 1690 р. Сербія під владою Туреччини у XVIII ст. Сербі в Габсбурзькій монархії. Боротьба хорватського народу проти турків-османів в XVI – на початку XVII ст. Словенські землі в XVI – XVIII ст. Дубровницька республіка й Далмація в XVI – XVIII ст. Черногорські землі наприкінці XVII – у XVIII ст. Боснія та Герцеговина у складі Османської імперії. Соціально-економічні відносини. Культурний розвиток у XVI – XVIII ст.

Польські, чеські та словацькі землі в другій половині XVI – XVIII ст.

Польсько-литовські відносини. Люблінська унія 1569 р. Берестейська унія 1596 р. Зовнішня політика Речі Посполитої. Економічний і політичний занепад Польщі. Правління Михайла Корибута Вишневецького та Яна III Собеського. Перший поділ Речі Посполитої. Реформи 70 – 80-х рр. XVIII ст. Конституція 3 травня 1791 р. Торговицька конфедерація. Другий поділ

Польщі. Повстання під керівництвом Т. Костюшка. Третій поділ Речі Посполитої.

Чеські землі в XVI – XVIII ст. Словацькі землі в XVI – XVIII ст. Реформація та контрреформація на словацьких землях.

Становлення Російського самодержавства. Зміцнення самодержавства за Івана IV Грозного. Завоювання Казані й Астрахані. Казанські реформи. Приєднання Поволжя. Приєднання Ногайської Орди. Лівонська війна. Московське царство в період «Смутних часів» (кінець XVI – початок XVII ст.). Лжедмитрій II. Перехід Речі Посполитої до відкритої інтервенції. Шведська інтервенція. Боротьба народів Росії проти інтервентів. Земський собор 1613 р. і початок правління Романових. Столбовський мир. Деулінське перемир'я. Московська держава у першій половині XVII ст. Правління перших Романових. Козацько-селянська війна під проводом С. Разіна. Приєднання Лівобережної України. Російсько-польська війна 1654 – 1667 р.

Росія в другій половині XVII ст.

Соціально-економічний і політичний розвиток Московської держави в другій половині XVII ст. Міські повстання в середині XVII ст. Повстання в Москві 1662 р. Народні рухи після другої селянської війни. Соловецьке повстання. Зовнішня політика Московського царства в другій половині XVII ст. Війна з Річчю Посполитою. Російсько-шведська війна. Кардиський мир. Турецько-татарська агресія в Україні. Андрусівське перемир'я. Перетворення Росії на імперію. Правління Софії. Бахчисарайський мир. «Вічний мир» з Річчю Посполитою. Кримські походи. Початок правління Петра I. Перетворення Росії в абсолютну монархію. Внутрішня та зовнішня політика Росії в другій чверті XVIII ст. Росія у період правління Катерини II. Зовнішня політика Російської імперії в другій половині XVIII ст.

Росія (СРСР) в 1917 – 1945 рр. Лютневі події 1917 р. в Петрограді. Утворення Тимчасового уряду.

Передумови та причини подій жовтня 1917 р., прихід до влади в Росії більшовиків; революційні події 1917 р. в розвитку й конкретно-історичних умовах; господарське життя, політичний устрій в країні; зміни, викликані перемогою Рад.

Громадянська війна в Росії. Нова економічна політика та її наслідки. Утворення СРСР. Історична необхідність індустріалізація Союзу РСР. Політика терору. Витоки каральної політики. Перші показові процеси. «Імперія ГУЛАГ». Політичні процеси 1930-х рр. Єжовщина. Зовнішня політика СРСР в міжвоєнний період. Напад Німеччини на СРСР. Оборона радянських військ на московському напрямі. Битва за Дніпро. Наслідки Другої світової війни для Радянського Союзу; причини зростання міжнародного авторитету СРСР, участь у роботі ООН.

СРСР в другій половині XX ст.

Зміни в міжнародній обстановці після Другої світової війни. Початок «холодної війни». Утворення двох світових систем. Смерть Й. Сталіна. Боротьба за владу в партії та державі. Суспільно-політичний та соціально-економічний розвиток в період хрущовської «відлиги». Основні складові

частини десталінізації в 1956 – 1964 рр.; непослідовність процесів демократизації суспільно-політичного життя; реакція суспільства на діяльність М. С. Хрущова. Усунення від влади М. Хрущова. СРСР в роки «застою» (1964 – 1985 рр.). Господарська реформа (1965 – 1967 рр.). Дисидентський рух. «Перебудова» та розпад СРСР, утворення незалежних держав. Російська Федерація в пострадянську добу. Проголошення державного суверенітету. Б. Єльцин. Початок радикальних економічних реформ. Міжнародні суперечності. Перша Чеченська війна. Президентські вибори 1996 р. Труднощі формування ринкової економіки. Соціальна поляризація. Серпнева криза 1998 р. Друга Чеченська війна. Президентські вибори 2000, 2004, 2008 та 2012 рр. В. Путін. Основні тенденції внутрішньої політики. Зовнішня політика після 1991 р. Росія і країни СНД. Російсько-українські взаємини. Росія й Захід.

Слов'янські держави Центральної й Південно-Східної Європи в ХХ ст.

Польща в 1918 – 1941 рр. Відновлення незалежності. Ю. Пілсудський. Економічне і політичне становище Польщі у 1929 – 1939 рр. Німецька та радянська агресії проти Польщі. Чехословаччина в 1918 – 1939 рр. Створення Чехословацької республіки. Діяльність Т. Масарика. Гітлерівська агресія проти Чехословаччини. Зовнішня політика Чехословаччини в середині 30-х рр. Е. Бенеш. Чехословацько-радянський договір, Судетська проблема. Мюнхенський диктат. «Друга республіка». Розчленування й окупація Чехословаччини. Югославія в 1918 – 1941 рр. Створення та розвиток Королівства сербів, хорватів і словенців (1918 – 1929 рр). Югославія в період монархічної диктатури (1929 – 1941 рр). Болгарія в 1918 – 1941 рр. Правління А. Ляпчева (1926 – 1931 рр.). Болгарія в період монархо-фашистського режиму й підготовки до війни. Західні та південні слов'яни в роки Другої світової війни. Встановлення тоталітарних політичних режимів в країнах Центральної й Південно-Східної Європи. «Празька весна» 1968 р. та її придушення; причини назрівання кризи суспільного життя. Антитоталітарні демократичні революції 1989 – 1990-х рр. Громадянська війна в Югославії.

МОДУЛЬ 3 ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма вивчення навчальної дисципліни «Теорія і методика навчання історії» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів напряму 6.020302 Історія.

Предметом дисципліни «Теорія і методика навчання історії» є вивчення основ методики навчання історії, системи методів, прийомів, засобів та технологій навчання історії; уроки історії, їх типи і форми; вивчення окремих проблеми теорії і методики навчання історії; підготовка і проведення позакласних заходів; вчитель історії, кабінет історії в школі.

Будується на основі поєднання проблемного та конкретно-історичного принципів, навчає прийомів та методів проведення уроків з історії.

Міждисциплінарні зв'язки навчальної дисципліни «Теорія і методика навчання історії»: сутність, принципи та методи історичного пізнання, формаційний та цивілізаційний підходи в історії (філософія); вікові особливості психічного розвитку учнів, діагностика рівнів розвитку психічних процесів (психологія); зміст, форми, методи, прийоми та засоби навчання та виховання (педагогіка); перебіг певних історичних подій у обсязі визначеним шкільною програмою з історії (історія України та всесвітня історія).

Метою теорії та методики навчання історії є підготовка студентів до активної діяльності з: формування історичних знань учнів; розвитку історичного мислення учнів, яке передбачає загальне розуміння історичного процесу в його різноманітності й суперечливості; вихованню в учнів особистісних рис громадянина України, загальнолюдських духовних цінностей, сприйняття ідей гуманізму та демократизму, взаєморозуміння між народами на основі особистісного усвідомлення досвіду історії; підготовки школярів до свідомої активної участі в суспільному житті української держави, усвідомлення її ролі й місця в Європі та світі.

Завданням курсу є:

- дати розуміння змісту курсу, його практичного значення для шкільної вчительської роботи;

- ознайомлення студентів із змістом, формами й методами, прийомами й засобами навчання в загальноосвітніх закладах України, й досвідом передових країн світу, а також із методами перевірки та оцінювання досягнень учнів у навчанні;

- сприяння творчому мисленню студентів щодо організації власної педагогічної діяльності;

- впровадження демократичного стилю педагогічного спілкування, що ґрунтується на засадах педагогіки співробітництва двох рівноправних суб'єктів навчання;

- підготовка майбутніх учителів до здійснення розвивального особистісно зорієнтованого навчання.

- підготувати студентів до взаємодії з учнівським середовищем різних вікових категорій, до самореалізації їх як вчителів через засвоєння комплексу знань, формування відповідних компетенцій.

Вивчення курсу побудоване з урахуванням вимог кредитно-модульної системи та основних принципів вузівського навчання і виховання. Завершується вивчення курсу заліком.

Зміст дисципліни «Теорія і методика навчання історії» та методика викладання» реалізується за рахунок групування навчального часу та інформаційно-методичних можливостей програми в трьох блоках:

теоретичного – вивчення основних положень дисципліни «Теорія і методика навчання історії», ознайомлення з властивими їй поняттями і

термінами, методами, прийомами і формами організації роботи на уроках історії;

практичного – розробка уроків і фрагментів уроків з використанням різних методів, прийомів і засобів навчання, моделювання на практичних заняттях проведення уроків, оволодіння необхідними професійними вміннями і навичками.

самостійного – опрацювання рекомендованої літератури, джерел, підготування навчально-методичного комплексу для використання у ході семінарсько-практичних занять. Підготовка ІНДЗ та його захист.

В результаті вивчення дисципліни «Теорія і методика навчання історії» студент повинен *знати*: методологічні засади методики навчання історії; поняття й теоретичні положення курсу; особливості реалізації загальних методів і засобів навчання історії; методики формування окремих умінь учнів; методи, прийоми і засоби вивчення питань культури; форми організації навчальних занять з історії; інноваційні технології навчання історії; методи і прийоми організації позакласної і позашкільної роботи; права і обов'язки вчителя; особливості атестації вчителів історії.

Повинен *вміти*: вільно володіти оптимальним понятійним апаратом курсу, конспектувати, готувати розгорнутий виступ безпосередньо на занятті у вигляді доповіді, захисту реферату, доведення тези, участі в дискусії, розв'язанні проблемної ситуації, а також навчитися самостійно опрацьовувати джерела і літературу, готувати аргументовані відповіді на поставлені питання (проблеми) реферату чи доповіді; готувати і проводити уроки різних типів і форм, позакласні заходи; використовувати інноваційні технології у викладанні історії, використовувати методичні засоби для активізації навчального процесу і виховної роботи вчителя історії, постійно і послідовно підвищувати свою професійну майстерність.

Здійснення контролю за рівнем знань та умінь студентів відбувається під час семінарських занять, за результатами самостійної роботи студента, оцінки ІНДЗ, модульних контрольних робіт.

ПРОГРАМА З ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ

Історія як наука і шкільний предмет.

Об'єкт і предмет історії, її завдання й понятійний апарат. Історія як навчальний предмет. Її основні функції і завдання. Проблема співвідношення історичної науки й історичної освіти.

Предмет і завдання курсу „Теорія і методика навчання історії”.

Визначення предмету методики викладання конкретних навчальних дисциплін. Метод і методика навчання історії, об'єкт, предмет методики, компоненти навчального процесу, цілі навчання, зміст шкільної історичної освіти, організація (технологія) навчання історії, пізнавальні можливості учнів, результати навчання.

Зв'язок курсу з іншими дисциплінами. Методи наукового дослідження шкільного навчання історії. Особливості педагогічного спостереження та педагогічного експерименту.

Історія розвитку методики навчання історії.

Становлення шкільної історичної освіти у XV–XVIII ст. Розвиток історико-методичної науки в к. XIX – поч. XX ст.. Розвиток історичної освіти в радянський період. Методика викладання історії після здобуття Україною незалежності.

Особливості шкільної історичної освіти та методика її викладання за кордоном.

Розвиток шкільної історичної освіти та методика викладання історії у країнах Західної Європи та США.

Концептуальні засади вивчення історії в сучасній загальнонаціональній школі країн Центрально-Східної Європи та Росії. Розвиток системи освіти в Росії. Реформування освіти в Росії.

Сучасна система шкільної історичної освіти в Україні.

Проблема визначення мети і завдань шкільної історичної освіти. Цілі шкільної історичної освіти: історична освіта як засіб формування громадянської позиції (модель «громадянсько-патріотичного виховання»); історична освіта як складова формування наукової картини світу (модель «вивчення закономірностей історичного розвитку»); історична освіта як шлях розвитку вмінь, навичок, компетентностей учнів (модель «засвоєння основ ремесла історика»). Компетентнісний підхід Лінійна і концентрична структури історичної освіти. Характеристика сучасної системи шкільної історичної освіти.

Зміст шкільної історичної освіти.

Історія як навчальний предмет. Її основні функції і завдання. Взаємозв'язок навчального предмету та базової науки. Загальні підходи у формуванні змісту шкільної історичної освіти. Основні компоненти змісту історичної освіти. Історичні факти і їх класифікація. Теоретичний матеріал в історичних курсах. Рівні засвоєння учнями навчального історичного матеріалу. Історичні поняття. Класифікація. Методичні умови та шляхи формування понять. Основні методи та прийоми формування історичних понять.

Основні риси навчального пізнання історії.

Погляди на особистість у філософії та психології. Сучасна психологія і педагогіка про індивідуальні особливості сприйняття інформації різними учнями.

Навчання історії як процес пізнання учнями основ історичної науки. Пізнавальні процеси у навчанні історії. Основні компоненти пізнавальних можливостей учнів. Етапи формування знань у процесі навчання історії. Особливості пізнавального інтересу учнів до історії. Поняття про пізнавальні вміння, що формуються у шкільних курсах історії. Діагностика пізнавальних можливостей учнів у навчанні історії.

Методи, прийоми і засоби навчання історії.

Розвиток теорії методів навчання у дидактиці. Класифікація методів навчання. Критерії оптимального вибору методів навчання історії. Прийоми навчання історії. Методика формування прийомів навчальної роботи. Друковані засоби навчання та їх значення в процесі роботи над історичним матеріалом. Наочні засоби навчання та їх роль у формуванні образного мислення. Аудіовізуальні засоби навчання.

Словесні методи навчання історії.

Функції усного навчання: інформаційна, логічна, виховна. Значення усного викладання історичного матеріалу у навчально-виховному процесі. Види усного викладу. Пояснення. Розповідь. Роздуми. Узагальнююча характеристика. Картинний опис. Аналітичний опис. Образна характеристика. Образна розповідь. Сюжетна розповідь. Бесіда: евристична, перевірна, повторювально-узагальнювальна, закріплювальна. Дискусія як один з ефективних засобів активізації розумової діяльності учнів. Шкільна лекція. Роль запитань вчителя у застосуванні словесно-діалогічних методів навчання.

Методи роботи з текстом у навчанні історії.

Вивчення проблеми теорії та практики використання історичних джерел у процесі навчання. Історичні документи, їх типологія й видова класифікація. Методична система підготовки до використання історичних документів. Методика роботи з історичними документами.

Використання на уроках історії художньої літератури.

Роль та місце художньої літератури на уроках історії. Методика підготовки вчителя до уроку з використанням художньої літератури. Методичні прийоми та практичне використання художньої літератури на уроках історії. Методика використання художньої літератури в позаурочний час. Використання на уроках історії усної народної творчості.

Засоби навчання історії в школі.

Друковані засоби навчання та їх значення в процесі роботи над історичним матеріалом. Наочні засоби навчання та їх роль у формуванні образного мислення. Аудіовізуальні засоби навчання.

Наочні методи навчання історії.

Функції і значення наочного навчання історії. Види наочності.

Предметна наочність, її особливості і можливості використання у навчанні історії в школі. Образотворча наочність. Її особливості і можливості використання у навчанні історії в школі. Учбові картини на уроках історії, методи роботи з сюжетними та типологічними картинами. Прийоми роботи з портретом історичної особи. Карикатура у навчанні історії. Вимоги до використання ілюстрацій підручника. Умовно-графічна наочність, її місце і роль у навчанні історії. Історична карта, види карт. Методика роботи з історичною картою. Прийоми роботи зі схемами, таблицями, діаграмами.

Технічні засоби і їхнє застосування в навчанні історії. Методика використання екранної наочності: діаграми і діапозитиви, кінофільм, телепередачі.

Підручник як основний засіб навчання історії.

Роль і місце шкільного підручника з історії в навчально-виховному процесі. Текстовий і позатекстовий компоненти. Методика навчання учнів роботи з підручником. Вміння і навички учнів у роботі з навчальною літературою. Робота з текстом підручника і навчання учнів прийомам розумових дій. Робота з історичними документами та ілюстраціями підручників. Методи і прийоми роботи з підручником у класі і під час виконання домашнього завдання.

Урок як основна форма навчання. Основні структурні елементи уроку.

Тип уроку – як форма організації діяльності вчителя й учнів на уроці. Класифікації уроків історії по ланках процесу навчання. Переваги і хиби такої класифікації. Типологія уроків історії по О.О. Вагіну для молодших, середніх і старших класів. Ідея інтенсифікації самостійної роботи учнів у класифікації уроків історії, запропонованої академіком М.В. Нечкіною. Сучасні підходи українських методистів до проблеми класифікації типів уроків історії. Характеристика основних структурних елементів уроку історії.

Місце і призначення кожного структурного елемента уроку. Логічний взаємозв'язок всіх елементів структури уроку історії. Призначення „організаційного моменту” уроку. Цілі і задачі опитування. Основні правила проведення опитування. Основні правила оцінки відповіді учнів. Основні методи викладу нового матеріалу. Домашнє завдання. Основні вимоги, запропоновані до уроку історії.

Типи уроків.

Підходи до класифікації уроку історії. Сучасна класифікація уроків історії.

Проблема визначення типів уроків. Сучасна типологія уроків історії. Особливості основних типів уроків історії.

Взаємозв'язок уроку, теми і курсу історії. Традиційні структурні елементи уроку історії. Залежність структурних елементів уроку від основної дидактичної задачі, цілей і типу уроку.

Форми навчання історії.

Форма навчання як категорія дидактики. Історія розвитку форм навчання. Форми навчання: індивідуальна форма, колективна форма, групова форма. Класно-урочна система навчання, белл-ланкастерська система взаємного навчання. Навчальне заняття як компонент навчання. Підходи до класифікації уроку історії. Форми уроків історії. Нетрадиційні уроки з історії, їх класифікація та значення.

Класифікація нетрадиційних форм навчання. Характеристика основних форм та видів нетрадиційних уроків з історії. Методика організації і проведення різних форм нетрадиційних уроків з історії.

Шкільна документація вчителя історії.

Державний стандарт шкільної історичної освіти. Навчально-методичний комплекс курсів історії. Календарні плани. Тематичне планування. Поурочний план.

Вимоги до складання поурочних планів. Визначення мети і завдань уроку. Структура уроку.

Підготовка до уроку.

Функції підготовки вчителя до уроку історії. Етапи підготовки вчителя: аналіз Державного стандарту, шкільних програм, вивчення підручників і поурочних посібників; розробка тематичного і поурочного планування; визначення місця уроку в темі чи розділі, його очікуваних результатів; аналіз пізнавальних можливостей класу; добір методичних прийомів і засобів навчання відповідно до очікуваних результатів уроку та вибір методичного варіанта уроку; складання конспекту чи розгорнутого плану уроку. Критерії підготовленості вчителя до уроку історії.

Вибір назви теми уроку. Визначення мети уроку. Підбір необхідного обладнання. Визначення методів і прийомів роботи. Визначення очікуваних результатів. Варіанти написання план-конспекту уроку: розгорнутий виклад матеріалу, оформлення у вигляді таблиці, план-конспект. Складання запитань і завдань для закріплення вивченого матеріалу. Визначення форми проведення підсумків уроку. Формулювання домашнього завдання.

Уроки нестандартних форм і їх конструювання.

Форми уроків, традиційні і нетрадиційні уроки. Методика організації і проведення різних форм нетрадиційних уроків з історії. Урок-диспут, урок-лекція, урок-семінар, міжпредметний урок, урок з елементами гри, евристичний урок. Інтерактивний урок історії. План-конспект нетрадиційного уроку.

Методика формування історичного мислення учнів.

Мислення, змістовні компоненти мислення. Операційні компоненти мислення. Особливості історичного пізнання і мислення. Історичне мислення. Компоненти історичного мислення. Особливості історичного мислення. Методи формування історичного мислення. Методи розвитку історичного мислення. Способи засвоєння змісту історичної освіти. Критичне мислення. Розвиток критичного мислення учнів на уроках історії. Методи формування критичного мислення учнів.

Проблемні методи навчання (2 год.).

Загальна характеристика проблемного навчання. Понятійний апарат методу. Проблемне навчання, проблемне питання, проблемна задача. Види проблемних ситуацій і завдань та способи їх створення. Компоненти проблемної ситуації, методичні прийоми створення проблемної ситуації. Методи проблемного навчання, проблемний виклад, евристичний (частково-пошуковий), пошуковий, дослідницький метод.

Інноваційні технології навчання історії

Інновації. Дослідження проблеми інноваційного навчання історії. Педагогічні технології. Поняття інноваційних технологій навчання історії. Проектна система навчання історії. Модульні технології навчання історії. Лекційно-семінарсько-залікова технологія. Консультація як технологія навчання на уроках історії.

Значення дидактичних ігор у навчанні історії. Класифікація ігрових методів навчання історії. Структура, види та форми проведення ігор на уроках історії. Підготовка вчителя до уроку з використанням ігрових технологій.

Інтерактивні методи навчання історії.

Характеристика основних моделей навчання історії. Значення інтерактивного навчання. Загальна характеристика інтерактивного навчання. Методи інтерактивного навчання історії. Інтерактивні технології навчання. Структура інтерактивного уроку історії. Індивідуалізація і диференціація в роботі учнів. Організація модульного навчання з історії.

Інтерактивні технології навчання, інтерактивні методи навчання, колективний (фронтальний) метод, груповий (кооперативний) метод, робота в малих групах, робота в парах.

Методи формування хронологічних уявлень учнів.

Стан дослідження проблеми вивчення хронології на уроках історії. Хронологія, її ціль і завдання. Хронологічний матеріал. Календар подій. Лінія часу. Хронологічні комплекси. Формування образних уявлень учнів у часі. Хронологічні вміння в системі предметно-історичних умінь з історії. Прийоми і методи формування хронологічних умінь. Засоби вивчення хронології на уроках історії. Хронологічні картки. Хронологічне лото. Хронологічні ланцюжки. Хронологічні таблиці, хронологічні задачі.

Формування просторових компетентностей учнів на уроках історії.

Значення просторової локалізації фактів у навчанні історії. Просторові компетенції. Картографічні засоби. Контурні карти, картосхеми. Картографічні вміння і навички. Історична карта як засіб формування просторових компетенцій. Типи історичних карт і прийоми роботи з ними. Типологія пізнавальних завдань. Історична карта, класифікація історичних карт. Структурні елементи історичної карти. Види історичних карт та їх функції. Правила читання карт. Методика використання картографічного матеріалу. Методи і прийоми роботи з картою.

Вивчення історичних персоналій у шкільних курсах історії.

Поняття історичної особи. Місце історичної особи в шкільній історичній освіті. Причини вивчення видатних історичних діячів. Основні підходи, вимоги та критерії до показу ролі історичних осіб в історії.

Критерії відбору конкретних персоналій. Методи, прийоми і засоби вивчення життя і діяльності історичних осіб. Використання літературних та художньо-історичних творів для вивчення історичних осіб на уроках історії України. Використання ігрових методик для вивчення діяльності історичних осіб. Вивчення життя і діяльності історичних осіб засобами наочності.

Самостійна робота учнів.

Дослідження проблеми самостійної роботи з історії. Поняття і види самостійної роботи. **Особливості самостійної роботи учнів з історії.** Методика організації самостійної роботи учнів на уроках історії. Домашнє завдання як вид самостійної роботи.

Система контролю і перевірки знань учнів.

Функції оцінювання: навчальна, розвивальна, виховна, соціально-практична.

Нові вимоги до принципів і методів оцінювання в умовах модернізації мети і змісту освіти. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з історії України і всесвітньої історії за 12-бальною системою оцінювання. Тематичне оцінювання. Система запитань при оцінюванні. Тести, їхні типи. Оцінювання навчальних досягнень учнів в інноваційних моделях навчання: теоретичний і практичний контекст.

Позакласна робота з історії.

Позаурочна робота з історії в сучасній школі. Історичні і суспільствознавчі гуртки і клуби. Історичні олімпіади. Історичні турніри. Мала Академія наук. Оцінювання і заохочення учнів. Шкільний кабінет історії та його місце в організації позакласної роботи з історії. Позашкільна робота з історії.

Краєзнавча робота з історії.

Історія краєзнавства в Україні. Краєзнавчий матеріал. Місце краєзнавчого матеріалу у навчанні історії. Методи і прийоми використання краєзнавчого матеріалу на уроках. Сучасні засоби використання краєзнавчого матеріалу. Краєзнавчий матеріал в позакласній роботі.

Вчитель історії.

Особистість вчителя історії. Фахова майстерність, ерудиція, культура й ідейна переконаність вчителя історії. Взаємодія і вплив особистості вчителя історії на навчання і виховання учнів.

Види діяльності вчителя історії в школі. Самооцінка і аналіз педагогічної діяльності вчителя. Творчий характер проведення уроку історії. Культура мовлення вчителя історії.

Кабінет історії у школі.

Історичний кабінет і його роль у навчанні, розвитку і вихованні учнів середньої школи. Основне устаткування шкільного кабінету. Організація роботи історичного кабінету.

ПИТАННЯ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

1. Аграрна реформа 1861 р. та реформи 1860-1870-х років ХІХ ст.
2. Антимосковський виступ гетьмана Івана Мазепи та спроба реваншу гетьмана Пилипа Орлика.
3. Вигнання нацистських загарбників з України.
4. Галицько-Волинська держава в історії України.
5. Гетьманська держава П.Скоропадського: український та іноземний чинники.
6. Громадівський рух в контексті українського національного відродження.
7. Давньоруська культура: феномен та сучасні оцінки.
8. Державотворчі процеси в незалежній Україні.
9. Директорія УНР: між утвердженням незалежності та війною з більшовицькою Росією.
10. Еволюція людини і найдавніших суспільств на території України.
11. Західноукраїнська Народна Республіка та Акт злуки з УНР як крок до утвердження української ідентичності.
12. Зруйнування Запорозької Січі та подальша доля козацтва.
13. Київська Русь в період політичної єдності.
14. Кирило-Мефодіївське товариство: витоки та діяльність.
15. Козацька республіка Запорозька Січ та її місце в історії та культурі України.
16. Національне і соціальне питання в Українській національно-демократичній революції 1917 – 1921 рр.
17. Посилення наступу царизму на права Гетьманщини та останні успіхи старшини у збереженні автономії України (1708 – 1764).
18. Столипінська аграрна реформа та її значення.
19. Тоталітаризм і Україна (Шістдесятники).
20. Україна в добу М. Хрущова.
21. Україна в роки Другої світової війни: окупаційний режим.
22. Україна в роки Другої світової війни: рух Опору.
23. Українська козацька держава: кордони, структура влади, процес нищення московською владою.
24. Українська народна республіка: незавершений проект модернізації.
25. Українська національна революція середини ХVІІ ст.: періодизація та загальна характеристика.
26. Українське козацтво в ХV - першій половині ХVІ ст.: причини появи,
27. Українське питання напередодні Першої світової війни та під час неї.
28. Україна в євроінтеграційному процесі. Діяльність президента України Володимира Зеленського.
29. Україна в сучасному світі. Російсько-українська війна 2022 р.
30. Роль сучасної історичної науки у формуванні в українців нових світоглядних орієнтирів.

ПИТАННЯ З ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

1. Англійська революція XVII століття.
2. Арабо-ізраїльські конфлікти.
3. Боротьба Риму з Карфагеном за панування в Західному Середземномор'ї.
4. Вавилонська держава у II тис. до н. е. Закони Хаммурапі.
5. Велика Британія у 1945 – 2023 р.р.
6. Велика французька буржуазна революція XVIII ст.
7. Візантійська імперія за Юстиніана I.
8. Війна Північноамериканських колоній Англії за незалежність і утворення США.
9. Громадянська війна в США й реконструкція Півдня.
10. Гуситський рух та гуситські війни в Чехії.
11. Друга світова війна.
12. Загострення протиріч у римському суспільстві. Реформи Юлія Цезаря.
13. Ісламська революція в Ірані (1978 – 1979): причини, хід, наслідки.
14. Китай наприкінці XIX - на початку XX ст. Синьхайська революція.
15. Міжнародні відносини у міжвоєнний період (20-30-ті р.р. XX ст.).
16. Молодотурецька революція в Османській імперії.
17. Німеччина в 1918 – 1939 р.р.
18. Особливості політичного та економічного розвитку Японії та Китаю у другій половині XXст.
19. Перебудова та розпад СРСР.
20. Поділ Кореї та його наслідки.
21. Поділи Речі Посполитої та їх наслідки.
22. Причини, хід і наслідки Хрестових походів.
23. Промисловий переворот і формування індустріальної економічної системи.
24. Реформація в Західній Європі.
25. Росія на початку XX століття.
26. Середньовічне місто. Розвиток ремесл і торгівлі. Цехи. Гільдії.
27. Соціально-економічний і політичний розвиток СРСР у період «Відлиги» (1956 – 1964).
28. Становлення демократії в Аттіці. Реформи Солона.
29. США у 1945 – 2023 рр.
30. Утворення Московської держави.

ПИТАННЯ З ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ

1. Атестація вчителя.
2. Аудіо- та відеозасоби навчання історії
3. Види і форми перевірки знань учнів на уроках історії.
4. Гра на уроці історії.
5. Документація шкільного історичного кабінету.
6. Інноваційні технології на уроках історії.
7. Історичні факти та їх класифікація.
8. Краєзнавчий матеріал на уроках історії та у виховній роботі.
9. Methodика використання шкільного підручника на уроках історії.
10. Methodика організації і роботи історичних гуртків, клубів.
11. Methodика роботи з історичними документами.
12. Methodика роботи з речовими пам'ятками й образною наочністю.
13. Methodика роботи з умовно-графічною наочністю.
14. Організаційні й методичні форми позакласної роботи з історії.
15. Оцінювання рівня навчальних досягнень школярів на уроках історії.
16. Підготовка вчителя до уроку історії.
17. Підходи до класифікації уроку історії.
18. Поняття і види самостійної роботи з історії.
19. Поняття наочного навчання. Класифікація наочності.
20. Порівняльна характеристика лінійного та концентричного підходів до структури шкільної історичної освіти.
21. Прийоми і засоби навчання історії.
22. Проблема методів навчання історії та їх класифікація.
23. Проведення навчальних екскурсій з історії.
24. Професіограма і професійний портрет вчителя історії.
25. Функції і форми перевірки результатів навчання з історії.
26. Характеристика основних елементів структури уроку.
27. Характеристика основних типів уроку.
28. Художня та науково-популярна література у навчанні історії.
29. Шкільна документація вчителя історії.
30. Характеристика основних форм та видів нетрадиційних уроків з історії.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З КУРСУ

«ІСТОРІЇ УКРАЇНИ»

1. Акт проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР. Газети від 28 серпня 1991 р.
2. Антонович В. Коротка історія козаччини. К., 1991.
3. Апанович О. Українсько-російський договір 1654р. Міфи і реальність. К., 1994.
4. Апанович О. Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі. К., 1993.

5. Бакіров Н. За право на самовизначення: Проблема права націй на самовизначення в контексті минулого і сучасного кримських татар. Політика і час. 1995. №5. С.66–72.
6. Баран В. Давні слов'яни. К., 1998.
7. Баран В. Україна 1950–1960 рр.: еволюція тоталітарної системи. Львів, 1996.
8. Баран В. Україна після Сталіна: Нарис історії 1959–1985 рр. – Львів, 1992.
9. Баран В., Даниленко В. Україна в умовах системної кризи (1946–1980 рр.). К., 1999.
10. Безотосний М. Опір сталінізму в Україні (1920-1930-ті рр.). *УІЖ*. 1993. №2–3. С. 97–104.
11. Бойко О. Україна 1991–1995 рр.: Тіні минулого чи контури майбутнього? Нариси з новітньої історії. К., 1996.
12. Бойко О. Історія України. Посібник. 2-ге вид., доп. К., 2001.
13. Бойко О. Україна в 1985–1991 рр. Основні тенденції суспільно-політичного розвитку. К., 2002.
14. Бойко О. Д. Історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. К., 1999. С.380–542.
15. Борисенко В. Курс української історії. З найдавніших часів до ХХ ст. – К., 1999.
16. Борисов В. Українізація та розвиток загальноосвітньої школи в 1921-1932 рр. *УІЖ*. 1999. №2. С. 76–80.
17. Борисьонко О. Обговорення проблем українізації вищим партійним керівництвом у 1922–1923 рр. *УІЖ*. 2000. №4. С. 90–99.
18. Брайчевський М. Походження Русі. К., 1968.
19. Брайчевський М. Утвердження християнства на Русі. К., 1988.
20. Верстюк В. Українська Центральна Рада: Навч. посібник. К., 1997.
21. Веселова О. Висвітлення голоду 1932–1933 рр. у збірниках документів та матеріалів. *УІЖ*. 2003. №5. С. 101–125.
22. Веселова О. Увічнення пам'яті жертв голоду-геноциду 1932-1933 рр. в Україні. *УІЖ*. 2004. №2. С. 50–68.
23. Голобуцький В. Запорозьке козацтво. К., 1994.
24. Головченко В. Від «Самостійної України» до Союзу визволення України: Нариси з історії української соціал-демократії початку ХХ ст. Харків, 1996.
25. Голод 1932-1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. К., 1990. 606 с.
26. Голод 1932–1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. К., 1990.
27. Горєлов М., Моця О., Рафальський О. Цивілізаційна історія України. К., 2005.
28. Горобець В. Від Союзу до інкорпорації: українсько–російські відносини другої половини ХVІІ – першої чверті ХVІІІ ст. К., 1995.
29. Грабовський С., Ставрояні С., Шкляр Л. Нариси з історії українського державотворення. К., 1995. С. 346–376.

30. Гриневич Л. Сталінська «революція згори» та голод 1933 р. як фактори політизації української спільноти. *УІЖ*. 2003. №5. С. 50–65.
31. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX – XX ст. : Навч. посібник. К., 1996.
32. Грушевський М. Ілюстрована історія України. К., 1990.
33. Гунчак Т. Україна: перша половина XX століття. Нариси політичної історії. К., 1993.
34. Гуржій О., Чухліб Т. Гетьманська Україна. К., 1999.
35. Даниленко В., Касьянов Г., Кульчицький С. Сталінізм на Україні: 20 – 30-ті роки. К., 1991.
36. Декларація про державний суверенітет України: Прийнята Верховною Радою УРСР 16 липня 1990 р. К., 1991.
37. Джамільов М. Петро Григоренко та кримсько-татарський національний рух // Політична думка. 1994. №4. С.251–266.
38. Енциклопедія історії України: В 10 т. / Редкол. : В.А. Смолій (голова) та ін. К. : Наук. думка, 2003-2013.
39. Єфіменко Г. Зміни в національній політиці ЦК ВКП(б) в Україні (1932-1938). *УІЖ*. 2000. №2. С.82–93; № 4. С. 37–47.
40. Єфіменко Г. Радянська модернізація 1920-1930-х рр. *УІЖ*. 2002. № 5. С. 3–24.
41. Журба М. Селянська кооперація радянської України і Міжнародний кооперативний альянс (20-ті роки XX ст.). *УІЖ*. 2001. №2. С. 61–74.
42. Зайцев Ю.Д. Дисиденти: опозиційний рух 60–80-х рр. *Сторінки історії України*. К., 1992. С.195–236.
43. История политических партий России. Учебное пособие. М., 1994.
44. Історична наука: термінологія і понятійний довідник. Навч. посібник /В. Литвин, В. Гусєв, А. Слюсаренко та ін. К., 2002.
45. Історія України в особах: литовсько-польська доба. К., 1997.
46. Історія України: нове бачення. У 2 т. / Під ред. В. Смолія. К., 1995–1996.
47. Історія України: навчальний посібник / В.Ф. Панібудьласка, В.П. Макогон, А.В. Тороп та ін. 2-е вид. К. : КНУБА, 2010.
48. Історія української культури : навчально-методичний посібник / Н. В. Аксьонова, А. М. Домановський, Т. О. Чугуй. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 196 с.
49. Історія української культури / під заг. ред. І. Крип'якевича. К. : Либідь, 2002. 656 с. URL: <http://elib.nplu.org/object.html?id=124>
50. Касьянов Г. Українська інтелігенція 1920–30-х років: соціальний портрет та історична доля. – К., 1992.
51. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–80-х рр. К., 1995.
52. Касьянов Г., Даниленко В. Сталінізм і українська інтелігенція (20–30-і роки). К., 1991. 96с.
53. Катренко А. Український національний рух XIX ст. Ч. 1. Перша половина XIX ст. Навч. посібник. К., 1998.
54. Катренко А. Український національний рух XIX ст. Ч. 2. 60–90-ті роки

- XIX ст. Навч. посібник. – К., 1999.
55. Кентій А. Нариси боротьби ОУН–УПА в Україні (1946–1956 рр.). К., 1999.
  56. Кентій А. Нариси історії організації українських націоналістів (1929–рр.). К., 1998.
  57. Кентій А. Нариси історії організації українських націоналістів (1941–рр.). К., 1999.
  58. Кентій А. Українська повстанська армія в 1944–1945 рр. К., 1999.
  59. Ковалюк В.Р. Західна Україна на початку Другої світової війни. *УІЖ*. 1991. №9. С.30–42.
  60. Коваль В. М. 1941-й рік. Проблема історичної пам'яті. *УІЖ*. 2001. №3. С.69–91.
  61. Коваль В.С. Невідомий варіант плану «Барбароса». *УІЖ*. 1996. №3. С.41–53.
  62. Коваль М. Україна у Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах: 1939–1945 рр. Спроба сучасного концептуального бачення. К., 1994.
  63. Коваль М. Україна: 1939–1945: Маловідомі і непрочитані сторінки історії. К., 1995.
  64. Коваль М.В. Друга світова війна та історична пам'ять. *УІЖ*. 2000. №3. С.3–21; №4. С.3–19.
  65. Коваль М.В. ОУН-УПА: між «третім рейхом» і сталінським тоталітаризмом. *УІЖ*. 1994. №2–3. С.94–130.
  66. Коваль М.В. Український народ у Великій Вітчизняній війні (1941–1945). *УІЖ*. 1990. №3. С.88–95.
  67. Кожухало І. П., Шаповал Ю. І. М.С.Хрущов на Україні: сторінки історії. Про минуле заради майбутнього. К., 1989. С.356–370.
  68. Козацькі Січі. Нариси з історії українського козацтва (XVI–XIX ст.). – Київ, Запоріжжя, 1998.
  69. Колективізація і голод на Україні: 1929–1933. Збірник документів і матеріалів. К., 1993. 739 с.
  70. Колесник В., Рафальський О. Український рух в Австро–Угорщині (кінець XIX – початок XX ст.). К., 1998.
  71. Колесник В., Рафальський О., Тимошенко О. Шляхом національного відродження: Національне питання в програмах діяльності українських партій Наддніпрянщини 1900–1907 рр. К., 1998.
  72. Конституція України. К., 1996.
  73. Косик В. Україна і Німеччина в другій світовій війні: Париж, Нью-Йорк, Львів, 1993.
  74. Котляр М. Галицько-Волинська Русь. К., 1998.
  75. Котляр М. Данило Галицький. К., 2001.
  76. Котляр М. Історія України в особах: Давньоруська держава. К., 1999.
  77. Котляр М., Кульчицький С. Шляхами віків: довідник з історії України. К., 1993. С. 185–197, 204, 208, 217–225.
  78. Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928рр.). К., 1996.

79. Кульчицький С. Голод 1932 р. у затінку голодомору 33. *УІЖ*. 2006. №6. С. 77–98.
80. Кульчицький С. Голод 1932–1933 рр. в Україні як геноцид. К., 2005.
81. Кульчицький С. Закономірності еволюції радянської влади. *УІЖ*. 2007. №6. С. 181–218.
82. Кульчицький С. Між двома війнами (1921–1941). *УІЖ*. 1991. №9. С. 3–9.
83. Кульчицький С. Опір селянства суцільній колективізації. *УІЖ*. 2004. №2. С. 31–50.
84. Кульчицький С. Помаранчева революція. К., 2005.
85. Кульчицький С. Україна і Росія: переваги і небезпеки «особливих відносин». Роздуми історика. К., 2004.
86. Кульчицький С. Україна між двома війнами (1921–1939 рр.). К., 1999.
87. Кульчицький С., Максудов С. Втрати населення України від голоду 1933 р. *УІЖ*. 1991. №2. С. 3–10.
88. Кучма Л. Європейський вибір. К., 2002.
89. Лановик Б., Лазарович М. Історія України. Навч. посібник. К., 2001.
90. Липинський В. Концепція та модель освіти в УРСР у 20-ті рр. *УІЖ*. 1999. №5. С. 3–15.
91. Лисенко О. Релігійне питання у теорії та практиці українського націоналізму в першій половині ХХ ст. *УІЖ*. 2000. №6. С. 29–50.
92. Литвин В. Україна: політика, політики, власть: На фоні політичного портрета Л. Кравчука. К., 1997.
93. Литвин В. Політична арена України. Дійові особи та виконавці. К., 1994.
94. Литвин В. Українсько–польська війна 1918–1919 рр. Львів, 1998.
95. Литвин В., Мордвінцев В., Слюсаренко А. Історія України: Навч. Посібник. К., 2002.
96. Литвин В., Науменко К. Історія ЗУНР. Львів, 1995.
97. Литвин В.М. Історія України (у 4-х томах). К. : Видавничий дім «Альтернативи», 2003–2005 рр.
98. Марочко В. Про діяльність Міжнародної комісії для розслідування голоду в Україні 1932–1933 рр. *УІЖ*. 1993. №10. С. 47–53.
99. Масненко В. Історична пам'ять як основа формування національної свідомості. *УІЖ*. 2002. №5. С. 49–62.
100. Мельник Л. Гетьман Богдан Хмельницький у вітчизняній історіографії : Навч. посібник. К., 1997.
101. Мельник Л. Гетьманщина першої чверті ХVIII століття : Навч. посібник. К., 1997.
102. Мельник Л. Боротьба за українську державність (ХVII ст.). К., 1995.
103. Нікольський В. Національні аспекти політичних репресій 1937 р. в Україні. *УІЖ*. 2001. №2. С. 74–89.
104. Новітня історія України (1900–2000) : Підручник. А. Слюсаренко, В. Гусев, В. Литвин та ін.. 2-ге вид., переробл. і доповн. К., 2002.
105. Новітня історія України (1900–2000) : Підручник / А. Слюсаренко, В. Гусев, В. Дрожжин та ін. К., 2000.

106. Олійник М. Політика державних і партійних органів України щодо приватних підприємств у період непу. *ВІЖ*. 2001. №1. С. 16-29.
107. Павко А. Історія України (1900 – лютий 1917р.). Навч. посібник. К., 1997.
108. Павко А. Повчальний досвід вітчизняної історії: Політичні партії і організації у громадському житті України модерної доби. К., 2002.
109. Пальм Н. Д. Історія української культури : навчальний посібник / Н. Д. Пальм, Т. Є. Гетало. Х. : Вид. ХНЕУ, 2013. 296 с.
110. Панченко П.П. Деформації в розвитку українського села у 80-х – на початку 90-х років. *ВІЖ*. 1992. №1. С.18–29.
111. Полонська–Василенко Н. Історія України: У 2–х тт. К., 1992.
112. Проблема ОУН–УПА. Попередня історична довідка. С. Кульчицький (відп. ред.). К., 2000.
113. Реєнт О. Павло Скоропадський. К., 2003.
114. Реєнт О. Перечитуючи написане. К., 2005.
115. Реєнт О. Україна в імперську добу (XIX – початок ХХ ст.). К., 2003.
116. Рибак І. Хмельниччина від найдавнішого часу до сьогодні : Навч. посібник. К., 2002.
117. Романцов В.О. Деякі актуальні аспекти демографічної ситуації в Україні у 1945–1990 рр. *ВІЖ*. 1992. №10–11. С.34–47.
118. Русина О. Україна під татарами і Литвою. К., 1998.
119. Русначенко А.М. Український національний фронт – підпільна група 1960-х рр. *ВІЖ*. 1997. №4. С.81–94.
120. Савельєв В.Л. 50–80-ті: час пошуків і втрачених можливостей. Про минуле заради майбутнього. К., 1989. С.164–178.
121. Сарбей В. Національне відродження України. К., 1999.
122. Світлична В. Історія України : Навч. посібник. К., 2003.
123. Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький: соціально-політичний портрет. 2–ге вид., доп. і перероб. К., 1995.
124. Смолій В., Степанков В. Українська державна ідея XVII – XVIII ст.: проблеми формування, еволюції, реалізації. К., 1997.
125. Смолій В., Степанков В. Українська національна революція XVII ст.: проблеми, пошуки, рішення. К., 1999.
126. Субтельний О. Україна: історія. К., 1992.
127. Толочко П. Київська Русь. К., 1996.
128. Тронько П. Т. В. В. Щербицький (1918–1990). *ВІЖ*. 2003. №1. С.109–117.
129. Україна в ХХ столітті (1900-2000) : Зб. Документів і матеріалів / Упоряд.: А. Слюсаренко, В. Гусев, В. Король та ін. К., 2000.
130. Україна в Другій світовій війні. Збірник німецьких архівних документів. Т.2 (1941–1942). / Упорядкування Володимира Косика. Львів, 1998.
131. Україна в Другій світовій війні. Збірник німецьких архівних документів. Т.3 (1942–1943). / Упорядкування Володимира Косика. Львів, 1999.
132. Українські політичні партії кінця XIX – початку ХХ ст.: Програмові і довідкові матеріали. К., 1993.
133. Фон Хаген Маркс. Проблеми сталінізму і переосмислення радянського

минулого. *УІЖ*. 1994. №1. С. 88–101.

134. Хрестоматія з історії України / За ред. В. І. Червінського. К., 1997.
135. Чумак В. Україна і Крим: спільність історичної долі. К., 1993.
136. Шаповал Ю. Сталінізм і Україна. *УІЖ*. 1990. №12; 1991. №3-4.
137. Шаповал Ю. У ті трагічні роки (Сталінізм на Україні). К., 1990.
138. Шаповал Ю. І. В. В. Щербицький: особа політика серед обставин часу. *УІЖ*. 2003. №1. С.118–129.
139. Шевчук В., Тараненко М. Історія української державності. Курс лекцій. К., 1999.
140. Шипович М. Радянське керівництво та літературно-мистецька інтелігенція України: 20–30-ті роки. *УІЖ*. 2000. № 1. С. 95–102.
141. Шитюк М. Еволюція репресивно-каральної системи в радянській Україні. *УІЖ*. 2001. №3. С. 128–142.
142. Ющенко В. Вірю! Знаю! Можемо! / А.М. Євтушенко та ін., упоряд. Р.І. Чирва та ін. К., 2004.
143. Яворницький Д. Історія запорозьких козаків: У 3-х тт. К., 1990–1991.
144. Яковлева Т. Гетьманщина в другій половині 50-х років XVII століття. Причини і початок Руїни. К., 1998.
145. Яковенко Н. М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. К., 1997. 312 с.

II. ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

В останні роки багато сайтів в Internet дають можливість істориків використовувати інформацію з недоступних у звичному режимі джерел.

Пошук потрібної інформації – основне завдання користувача у WWW. Для його ефективного виконання у Web-просторі існують спеціальні засоби – так звані пошукові системи. Наведемо адреси найбільш популярних пошукових систем:

<http://online.com.ua>;
<http://www.ukrpost.net>;
<http://www.ukr.net>;
<http://www.google.com.ua>;
<http://mail.bigmir.net>;

Найголовніший український академічний історичний сайт <http://www.history.org.ua> – це сайт Інституту історії України Національної академії наук України та його профільного часопису «Український історичний журнал». На сайті можна переглянути архів «УІЖ». Сайт постійно оновлюється.

Окремі книги (М. Грушевського, І. Борщака, О. Субтельного, Н. Полонської-Василенко) та статті з історії України можна переглянути на сайті www.ukrhistory.narod.ru. Важливу бібліографічну інформацію про наукові видання та автореферати можна знайти на сайті Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського НАН України – www.nbuv.gov.ua.

На сайті www.slownyk.org.ua (або на www.franko.lviv.ua) можна прочитати книги Н. Яковенко «Нарис історії України з найдавніших часів до кінця

XVIII ст.», виданої у 1997 р. та Я. Грицака «Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст.», що побачила світ у 1996 році.

Портал www.litopys.org.ua забезпечить студента первинною інформацією з історії України IX–XIX ст., адже тут він знайде тексти давньоруських та козацьких літописів, а також багатотомну історію України-Русі М. Грушевського, монографій З. Когути, Д. Бовуа та інших авторів.

Сучасну бібліографію та бази даних з історії України розміщено на сайті <http://myslenedrevo.com.ua>.

На сайті <http://archeos.org.ua/> Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України дізнаєтеся про історичні джерела української історії.

Актуальні статті, історичні дослідження висвітлюються на сторінках «Української правди» та у її блозі «Історична правда» <http://www.istpravda.com.ua/>

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З КУРСУ «ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ»

1. Антонова К. А. и др. История Индии. М. : Мысль, 1979. 668 с.
2. Балух В. О. Візантиністика: Курс лекцій. Чернівці : Книги ХХІ, 2006. 606 с.
3. Балух В. О. Історія античної цивілізації: у 3 т. : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Чернівці : Наші кн., 2008. Т. 2 : Стародавній Рим. 847 с.
4. Балух В. О. Історія античної цивілізації: у 3 т. : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Чернівці : Наші кн., 2008. Т. 1 : Стародавня Греція. 654 с.
5. Балух В. О. Історія античної цивілізації: у 3 т. : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Чернівці : Наші кн., 2008. Т. 3 : Практикум. 542 с.
6. Балух В. О., Коцур В. П. Історія середніх віків: у 2-х т. Т.1. Раннє Середньовіччя : курс лекцій. Чернівці : ТОВ «Видавництво «Наші книги», 2009. 497 с.; Т.2. Високе і пізнє Середньовіччя: курс лекцій. Чернівці : ТОВ «Видавництво «Наші книги», 2010. 616 с.
7. Барсенков А. С., Вдовин А. И. История России. 1917 – 2004. М. : Аспект Пресс, 2005. 816 с.
8. Блок М. Феодальне суспільство. К. : Вид. дім «Всесвіт», 2001. 528 с.
9. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм XV – XVIII ст. К. : «Наукова думка», 1995 – 1998. Т. 1 – 3.
10. Всемирная история. М., 1961 – 1963. Т. VII–X.
11. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн : Навч. посіб. 6-те видання. К. : Істина, 2009. 768 с.
12. Головченко В. І. Нова історія Азії та Африки: Колоніальний Схід (кінець XIX – друга третина XX ст.) : навч. посібник. К. : Либідь, 2010. 520 с.
13. Гордієнко В. В., Гордієнко Г. М. Кривошея І. І. Історія середніх віків. Практикум. Частина I : навч. посібник. Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2014. 574 с.

14. Гуревич А. Я. Категории средневековой культуры. М. : Искусство, 1984. 350 с.
15. Дахно І. І. Історія краї світу : Довідник. К. : Центр учбової літератури, 2007. 814 с.
16. Дахно І. І. Історія країн світу: Довідник. К. : Центр учбової літератури, 2007. 816 с.
17. Дейвіс Н. Європа. Історія. К. : Основи, 2000. 1156 с.
18. Дильонгова Г. Історія Польщі 1795 – 1990 / Пер. з пол.. М. Кірсенка. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 239 с.
19. Дюби Ж. Европа в средние века. М. : Полиграмма, 1994. 312 с.
20. Дюби Жорж. Трьохчастная модель, или Представления средневекового общества о самом себе. М. : Языки русской культуры, 2000. 320 с.
21. Западноевропейские страны. Особенности социально-экономических моделей / Отв. ред. В. П. Гутник. М., 2000.
22. Историография новой и новейшей истории стран Европы и Америки. М., 1977.
23. История дипломатии. В 5-ти томах. Т.1 – 3. М. : «Издательство политической литературы», 1959 – 1965.
24. История Европы с древнейших времен до наших дней: В 8 т. Т.2. Средневековая Европа. М. : Наука, 1992. 808 с.
25. История экономики : Учебник / Под. общ. ред. проф. О. Д. Кузнецовой. М., 2000.
26. История Китая / В. В. Адамчик, М. В. Адамчик, А. Н. Бадан и др. Мн : Харвест, 2004. 736 с.
27. История мировой экономики / Под ред. М. В. Конотопова, С. И. Сметанина. М., 1998.
28. История средних веков: В 2 т. Т.1. Учебник / Под ред. С. П. Карпова. М. : Изд-во Моск. у-та: Изд-во «Печатные традиции», 2008. 681 с.; Т.2. Раннее новое время. Учебник / Под ред. С. П. Карпова. М. : Изд-во Моск. у-та: Наука, 2005. 432 с.
29. История Югославии. В 2-х томах. Т. 1. М. : Изд-во Академии наук СССР, 1963. 736 с.
30. Ігнат'єв П.М. Країнознавство. Країни Азії : Навч. посіб. Чернівці : Книги – ХХІ, 2004. 384 с.
31. Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до ХХ століття). Курс лекцій : Навч. посібник / В. І. Яровий, П. М. Рудяков, В. П. Шумило та ін. К. «Либідь», 2001. 632 с.
32. Історія міжнародних відносин і зовнішньої політики. ХХ – початок ХХІ ст.: Навч. посіб. 2-ге вид., без змін В. Ф. Салабай, І. Д. Дудко, М. В. Борисенко, М.П. Чуб. К. : КНЕУ, 2008. 368 с.
33. Історія сучасного світу : Навч. посіб. К. : Знання, 2006. 551 с. (Серія «Вища школа ХХІ ст.»).
34. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – ХХ ст.: Навчальний посібник / Ю. А. Горбань, Б. І. Білик, Л. В. Дячук та ін.; За ред. Ю. А. Горбаня. К. : Знання, 2007. 439 с.

35. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – XX ст. : Навч. посіб. / Ю. А. Горбань, Б. І. Білик, Л. В. Дячук та ін.; За ред. Ю. А. Горбаня. К. : Знання, 2007. 489 с.
36. Капітоненко М. Г. Міжнародні конфлікти : Навч. посібник. К. : Либідь, 2009. 352 с.
37. Кенигсбергер Г. Средневековая Европа. 400 – 1500 годы. М. : Весь мир, 2001. 384 с.
38. Кириченко В. П. Нова історія країн Азії, Африки та Латинської Америки. К. : Либідь, 2002. 168 с.
39. Козицький А. М. Новітня історія Азії та Африки. Львів : «Афіша», 2005. 430 с.
40. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: історія і засади функціонування : навч. посіб. К. : Знання, 2009. 751 с.
41. Крижанівський О. П. Історія Стародавнього Сходу : підруч. для студ. істор. спец. вищ. навч. закл. Вид. 3-е, стер. К. : Либідь, 2006. 589 с.
42. Крижановська О. О., Крижановський О. П. Історія середніх віків. Вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя. Курс лекцій. К. : «Либідь», 2006. 326 с.
43. Крюгер Р. Китай. История страны. М. : Эскимо; СПб. : Мидгард, 2008. 544 с.
44. Ле Руа Лядюри Э. Монтайю окситанская деревня (1294 – 1324). Екатеринбург : Изд-во Уральского у-та, 2001. 536 с.
45. Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. М. : Издательская группа «Прогресс», «Прогресс-академия, 1992. 213 с.
46. Ле Руа Лядюри Э. История Франции. Королевская Франция. От Людовика XI до Генриха IV. М. : Международные отношения, 2004. 416 с.
47. Макарчук В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. Вид. 6-те, доп. К. : Атика, 2009. 624 с.
48. Макарчук В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. Вид. 6-те, доп. К. : Атика, 2009. 624 с.
49. Маначинский А. Югославия: приговор вынесен: К. : Изд. дом «Румб», 2005. 288 с.
50. Мартиненко А. К., Мартиненко Б. А. Міжнародні відносини 1945 – 1975 років : Навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. К. : Видавництво «Ліра», 2007. 366 с.
51. Міжнародні організації : Навч. посібник / За ред. Козака Ю. Г., Ковалевського В. В., Кутайні З. К. : Центр учбової літератури, 2007. 440 с.
52. Нова історія Азії та Африки: колоніальний Схід (кінець XIX – друга третина XX ст..) : навч. посіб. / В. І. Головченко, В. А. Рубель. К. : Либідь, 2010. 520 с.
53. Новая история стран Европы и Америки / Под ред. И. М. Кривогуза. М. : «Высшая школа», 2002.

54. Новая история стран Европы и Америки. XVI – XIX вв. В 3-х ч. Ч. 1. : Учеб. для студентов вузов / Под ред. А. М. Родригеса, М. В. Пономарева. М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2005. 528 с.
55. Новая история стран Европы и Америки. XVII – XIX вв. В 3-х т. М. : ВЛАДОС, 2002.
56. Новая история стран Европы и Америки. Второй период / Под ред. Е. Е. Юровской и И. М. Кривогуза. М. : «Высшая школа», 1998.
57. Новая история стран Европы и Америки. Начало 1870-х годов – 1918 г. / Под ред. И.В. Григорьевой. М. : «Высшая школа», 2001.
58. Новая история стран Европы и Америки. Первый период / Под ред. Е. Е. Юровской и И. М. Кривогуза. М. : «Высшая школа», 1997.
59. Новейшая история зарубежных стран: Европа и Америка. 1917 – 1945. М., 1989.
60. Платонов С. Ф. Полный курс лекций по русской истории. М. : ООО «Издательство АСТ», 2004. 843 с.
61. Поп Ю. І. Нова історія країн Азії і Африки (XVI – поч. ХХ ст.): підручник. К. : ВЦ «Академія», 2012. 376 с.
62. Попович М. Червоне століття. К. : АртЕк, 2007. 888 с. С. 411–416.
63. Родригес А. М. История стран Азии и Африки в Новейшее время : учеб. для вузов. М. : Проспект, 2009. 512 с.
64. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу. К. : Либідь, 2000. 736 с.
65. Рубель В. А. Історія цивілізацій доколумбової Америки. К. : Либідь, 2005. 504 с.
66. Рубель В. А. Нова історія Азії та Африки: Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.). К. : Либідь, 2007. 560 с.
67. Священко З. В. Історія Росії XVIII – початку ХХ століття. Умань : ПП Жовтий О.О., 2012. 558 с.
68. Священко З. В. Історія слов'янських народів : навчальний посібник: в 2 ч. Умань : ПП Жовтий О.О., 2011. Ч. 1. Південні і західні слов'яни з найдавніших часів до середини XVII ст.
69. Священко З. В. Історія слов'янських народів: навчальний посібник: в 2 ч. Умань : ПП Жовтий О.О., 2011. Ч. 2. Московська держава в XII – XVII ст.
70. Священко З. В. Новітня історія слов'янських народів : навчальний посібник : в 2 ч. Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. Ч. 1. (1918 – 1945). 479 с.
71. Сіромська Р. Історія Західної Європи та Америки другої половини ХХ – початку ХХІ ст. : Практикум для студентів іст. фак-ту. Частина друга. Львів : Тріада плюс, 2008. 212 с.
72. Сокирська В. В. Нова історія країн Європи та Америки : Навчальний посібник. У двох частинах. Умань : ПП Жовтий О.О., 2013.
73. Сокирська В. В. Новітня історія країн Європи та Америки : Навчальний посібник. У двох частинах. Умань : ПП Жовтий О.О., 2013.
74. Тамми-Дельгода С. Индия. История страны. М. : Эскимо; СПб. : Мидгард, 2007. 352 с. С. 246–255.

75. Терещенко Ю. І. Україна і європейський світ: Нарис історії від утворення Старокиївської держави до кінця XVI ст. : Навч. посібник. К. : Перун, 1996. 496 с.
76. Тымовский М., Кеневич Я., Хольцер Е. История Польши / Пер. с польск. М. : Издательство «Весь мир», 2004. 544 с.
77. Чорній В. П. Історія Болгарії. Львів : ПАІС, 2007. 404 с.
78. Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. XX століття. К. : Генеза, 2005. 816 с.
79. Яровий В. І. Історія західних та південних слов'ян у XX столітті : Курс лекцій: Навчальний посібник. К. : Либідь, 1996. 416 с.
80. Яровий В. І. Новітня історія країн Східної Європи. 40-ві – 90-ті роки XX ст.: Курс лекцій: Навчальний посібник. К. : Либідь, 1997. 269 с.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ

1. Біла С. Я. Методи навчання історії в школі: Навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Історія»: [для студ. вищ. навч. закладів]. Дрогобич, 2009. 492 с.
2. Горохівський П. І. Теорія та методика навчання історії: Курс лекцій: Навчальний посібник для студентів заочної форми навчання. / П. І. Горохівський. Умань : ПП Жовтий О., 2016. 246 с.
3. Курилів В. Методика викладання історії. Львів-Торонто, 2003.
4. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. К. : Генеза, 2005. 328 с.
5. Пометун О. В., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ, 2004.
6. Баханов К. Сучасний шкільний підручник з історії України: проблеми ідейної послідовності. *Історія та правознавство*. 2008. №25. С. 16(1) – 16(6).
7. Власов В. Яким має бути сучасний урок історії (До всеукраїнського конкурсу «Вчитель року»). *Історія в школах України*. 2008. № 1. С. 15–19.
8. Євтушенко Р. Підручники з історії в школах України: погляд на перспективу. *Історія в школах України*. 2000. № 9.
9. Козлова Н. В. Карта на уроках історії. *Історія та правознавство*. 2007. №12(112) С. 8–10
10. Левітас Ф. Сучасний урок: основні вимоги до організації навчального процесу. *Історія в школі*. 2006. № 11 (12). С.26–33.
11. Лисенко Л. Г. Вивчення історичної особистості шляхом поєднання традиційних та інноваційних технологій. URL: <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-4816EF561CF71/list-B65BB05F26>
12. Люшин М. Історію творять особистості: методичні рекомендації щодо вивчення особистості на уроках історії. *Історія України*. 2007. № 4.

13. Особа в історії України: методика вивчення особистості. URL: <http://lisnovychi.info/?p=4072>
14. Пометун О. Як раціонально використати на уроці методичні можливості підручника нового покоління. *Історія в школах України*. 2004. № 3. С. 2–7.
15. Приходько А. Урок та інші форми навчання у сучасній методиці викладання історії. *Історія в школі*. 2006. № 2. С. 32–37.
16. Терно С. Методичний апарат підручника: яким він має бути. *Історія в школах України*. 2004. №5. С. 17–19.
17. Юницька В. М. Формування хронологічних вмій у процесі роботи з хронологічною і синхроністичною таблицями. *Все для вчителя*. 2010. № 4. С. 62–67.

**КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ УСНОЇ ВІДПОВІДІ ПІД ЧАС
КОМПЛЕКСНОГО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ
З ІСТОРІЇ ТА МЕТОДИКИ ЇЇ НАВЧАННЯ**

Відмінно (A) (90 – 100 балів)	Студент логічно і глибоко розкрив сутність питання та послідовність подій, показав причино-наслідкові зв'язки, виділив проблемні аспекти та концептуальні особливості, аргументував свої висновки і власну оцінку ґрунтовним аналізом фактологічного та джерельного матеріалу. Студент всебічно володіє історіографічним та джерельним матеріалом. При викладі матеріалу чітко формулюються дефініції, правильно використовується фахова термінологія.
Добре (B) (82 – 89 балів)	Студент логічно і глибоко розкрив сутність питання та послідовність подій в контексті загальної тематики семінару, показав причино-наслідкові зв'язки, окреслив проблемні аспекти та концептуальні особливості, аргументував свої висновки і власну оцінку ґрунтовним аналізом фактологічного та джерельного матеріалу. Студент добре володіє історіографічним та джерельним матеріалом. При викладі матеріалу чітко формулюються дефініції та правильно використовується фахова термінологія.
Добре (C) (74 – 81 балів)	Студент логічно і достатньо повно розкрив сутність питання та послідовність подій, показав причино-наслідкові зв'язки, надав загальну характеристику проблемних аспектів та деяких концептуальних особливостей, аргументував свої висновки і власну оцінку аналізом фактологічного матеріалу. Студент загалом володіє історіографічним та джерельним матеріалом. При викладі матеріалу студент оперує окремими дефініціями та фаховими термінами.
Задовільно (D) (64 – 73 балів)	Студент розкрив сутність питання у загальних рисах та виклав послідовність подій, показав окремі причино-наслідкові зв'язки, виклав загальноновстановлені висновки. Студент володіє незначним історіографічним та джерельним матеріалом.
Задовільно (E) (60 – 63 балів)	Студент розкрив сутність питання у загальних рисах та виклав послідовність окремих подій, не розкрив причинно-наслідкові зв'язки і частково навіть загальноновстановлені висновки. Студент володіє незначним історіографічним та джерельним матеріалом.
Незадовільно (FX) (35 – 59 балів)	Студент не знає відповіді на запитання.
Незадовільно (F) (1 – 34 балів)	Студент не з'явився на екзамен.